

ธรรมะ
เล่มที่ ๑๗.

พสกเกล้าแม่ศรีวิชัย
จังหวัดสมุทรสงคราม แบบ.

พุทธ
ทาส
ภิกขุ

ธรรมะเล่มน้อย

๘/๑๒

พฤษภาแห่งชีวิตชนิดสมบูรณ์แบบ

พุทธทาสภิกขุ

ISBN 978-616-8326-01-5

พิมพ์ครั้งแรก กุมภาพันธ์ ๒๕๖๖

จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

การบรรยาย คำบรรยายวันเสาร์ ภาคมาฆบูชา ๒๕๒๖

วันที่แสดง ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖

ภาพปกกันเดียวโดย กะว่าก้า

ที่ปรึกษา พระครูธรรมรัต (ธัญชัย เตชปญฺโญ) และกลุ่มงานสื่อสารงานธรรม

ผู้ถอดเสียง กลุ่มงานสโมสรธรรมทาน

ปก/รูปเล่ม Art and Soul

พิสูจน์อักษร กลุ่มงานจดหมายเหตุ

บรรณาธิการเล่ม นันทรัตน์ ศุภวราพงษ์

พิมพ์ที่ บริษัท พิมพ์ดี จำกัด โทร. ๐ ๒๕๐๑ ๙๕๐๑

จัดพิมพ์และจัดจำหน่ายโดย

มูลนิธิหอจดหมายเหตุพุทธทาส อินทปัญโญ

สวนวชิรเบญจทัศ (สวนรถไฟ) ถนนนิตยมรดิฟไสย ๒

แขวงจตุจักร เขตจตุจักร กรุงเทพฯ ๑๐๙๐๐

สมทบหนังสือ

ไลน์ @codhammaspace

โทร. ๐ ๒๕๓๖ ๒๘๐๐ ต่อ ๕๑๐๑

อีเมล cds@bia.or.th

ธรรมทาน กับ การทำหนังสือ

ที่ใครจะรู้ว่า ต่างกันอย่างไร ลองแยกเล่มหนังสือ ออกดู จะเห็นว่า มีอยู่สองอย่าง คือ กระดาษที่ใส่พิมพ์ กับกระดาษ หรือปกหนังสือ ที่ร้อยในหนังสือเล่มนั้น. การทำหนังสือ ย่อมหมายถึง การทำกระดาษ ด้วยขาดตามตัวอย่าง การ พร้อมทั้งกระดาษ กระดาษ และ ~~กระดาษ~~ ^{งาน} ในกรณี หนังสือหนึ่ง อย่างก็พอ ทั่วไป.

ส่วนการ ธรรมทาน ย่อมไม่เป็นเช่นนั้น ความรู้ นั้นให้เปล่า ก็แล้ว, ส่วนกระดาษ หรือ ^{และกระดาษ} วัสดุ ที่ใส่ ตตามรู้ นั้น มัก ต้อง ขอคืน เช่นเดียวกับกระดาษ ที่ ใส่ ให้แล้วไปถวายพระที่วัด. ขอคืน เพราะคน ต้อง ใส่วางถวาย อีกหลายครั้ง! จนกระทั่งถึงครั้งที่สุด.

งานธรรมทาน มักถูกมองว่าเป็นการทำหนังสือไป ขอ ขอบพิจารณาแล้ว ด้วยดี ทั้งสองอย่าง, จะได้เห็นใจ กันดี, และร่วมมือกันดี.

ธรรมะ เล่มเดียว.

เล่มเดียวจบ¹.

๑.ภาวะธรรมตาแห่งชีวิตมนุษย์ ๒.จิตตภาวนา คือชีวิตพัฒนา ๓.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน ๔.ผลของจิตตภาวนาคือ มรรค ผล นิพพาน (ต่อ) ๕.จิตตภาวนาในแง่ของไสยศาสตร์ ๖.แนวสังเขปต่างๆ ไปของการพัฒนา ๗.มอง คูปริทัศน์แห่งชีวิตในทุกแง่ทุกมุม ๘.พฤษยา แห่งชีวิตชนิดสมบูรณ์แบบ ๙.อะไรๆ ในชีวิต สักแต่ว่าเป็นเรื่องของจิตสิ่งเดียว ๑๐.อะไรๆ ก็เป็นสักแต่ว่าธาตุ ๑๑.สังขารและวิสังขาร ๑๒.สรุปความธรรมะเล่มน้อย

---

¹ เล่มเดียว บรรยายหลายครั้ง รวมเข้าเป็นหนังสือเล่มเดียว, จบ คือครบทุกเรื่องที่ควรจะมี

สารบัญ

การศึกษาธรรมะเป็นมาอย่างไม่มีระบบ.	๙
มาศึกษากันให้เป็นระบบดูการปลูกต้นไม้.	๑๑
ทุกระบบถูกต้อง ชีวิตจึงจะรอดอยู่ได้.	๑๕
ระบบกายพฤกษา ต้องถูกต้อง.	๑๘
ศึกษาระบบจิตพฤกษาดังแต่เริ่มต้น.	๒๒
การทำไม่ถูกต้อง ก็เพราะเป็นไปตามเหตุปัจจัย.	๒๕
ต้องศึกษาธรรมะให้เต็มตามระบบ.	๒๙
ตั้งต้นศึกษาธรรมะที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.	๓๑
ระบบโพธิพฤกษาดังแต่เริ่มต้นจากเห็นโทษของความทุกข์.	๓๗
ระบบปัญญาเกิดได้ด้วยการพัฒนา.	๔๑
ส่วนสังคม ต้องมีระบบเมตตையะ.	๔๓
ความถูกต้องของมนุษย์ควรมีทั้ง ๔ ระบบพร้อมกันไป.	๔๖

ท่านสาธุชน ผู้มีความสนใจในธรรม ทั้งหลาย,

การบรรยายประจำวันเสาร์ แห่งภาคมาฆบูชา เป็นครั้งที่ ๘
ในวันนี้ อาตมาก็ยังคงกล่าวโดยชุด ธรรมะเล่มน้อย ต่อไปตามเดิม,
แต่มีหัวข้อย่อยเฉพาะในวันนี้ว่า พุทธศาสนิกชนปฏิบัติสมบุรณ์แบบ.
ขอให้พยายามทำความเข้าใจ ให้มีใจความติดต่อกันมา จากการ
บรรยายในครั้งก่อนๆ.

(ทบทวน.)

ในครั้งที่แล้วมา ได้พูดกันโดยใจความสำคัญก็คือ เรื่องของ
ชีวิต ในฐานะเป็นสิ่งที่พัฒนาได้ นับตั้งแต่ว่า เราสามารถที่จะเดิม

ธรรมะลงไปในชีวิต จนกว่าจะสมบูรณ์, และมีการประพฤติปฏิบัติ ที่ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านี้. อย่าให้เกลไกออกไปนอกแนวแห่งธรรมะ จนกลายเป็นเรื่องไสยศาสตร์ไปเป็นต้น. ธรรมะกับไสยศาสตร์ไม่ใช่ เรื่องเดียวกัน แต่ก็มีคนเอาไปปนกันอยู่เป็นประจำ; ถ้าทำอย่างนั้น ย่อมไม่สำเร็จประโยชน์ ในการที่จะได้รับอานิสงส์ของธรรมะ. เราจึง พยายามศึกษา แยกแยะ ให้เห็นชัดลงไปเป็นอย่างไร ว่า ชีวิตเป็น อย่างไร, ธรรมะเป็นอย่างไร, สิ่งที่เราเรียกว่าจิตคืออะไร, การพัฒนาจิต คือการพัฒนาชีวิต นั่นเอง อย่างนี้เป็นต้น ใจความสำคัญเหล่านี้ เป็นสิ่งที่ต้องไม่ลืมเสีย.

(เริ่มการบรรยายครั้งนี้.)

วันนี้ก็จะพูดถึงเรื่องของชีวิต ต่อไปอีกตามเคย พูดในแง่ของ การพัฒนาอย่างละเอียดลึกซึ้ง ทุกแง่ทุกมุม อย่างติดต่อกันไปทีเดียว. สิ่งที่เราเรียกว่าธรรมะนั้นมันหมายความว่าทุกอย่าง ไม่ยกเว้นอะไร, ธรรมะ ก็คือชีวิต, ธรรมะก็คือการพัฒนาชีวิต, สิ่งที่พัฒนาชีวิตก็คือธรรมะ. ฉะนั้นขอให้สังเกตดูให้ดี ๆ ว่า มันมีความหมายจำกัดอย่างไร เท่าไร, แล้วจึงเรียกชื่อว่าอะไร, อย่างนี้เป็นต้น.

การศึกษาธรรมะ เป็นมาอย่างไม่มีระบบ.

ปัญหาอีกปัญหาหนึ่งที่มีอยู่จริง ก็คือว่า แต่ก่อนมาเราศึกษาธรรมะกันอย่างไรไม่มีระบบ, อย่างไม่รู้ระบบ อันนี้บางคนจะฟังไม่เข้าใจ, ว่าไม่มีระบบนั้นคืออย่างไร. คำว่าระบบ มีความหมายเฉพาะของมันเอง คือว่ามันเนื่องกัน ครอบคลุมเป็นส่วนๆ ไปตามหน้าที่ของมัน จนสำเร็จประโยชน์ อย่างนี้ก็เรียกว่าระบบ.

เราไม่ศึกษาธรรมะอย่างมีระบบ เป็นธรรมเนียมไปเสียแล้ว; แม้การสอนก็ไม่เป็นระบบ อาจารย์ผู้สอนพูดไปตามความคิดนึกชั่วขณะ, พูดอะไรได้หลักแหลมอยู่เหมือนกัน ตามความคิดนึกชั่วขณะ, ไม่รู้ว่าเป็นต้นหรือเป็นปลาย หรือเป็นตรงไหนพูดไปตามสบายใจ. คนฟังก็เลยจับจุดที่เป็นระบบไม่ได้ ได้แต่ฟังเรื่องเบ็ดเตล็ดข้อหนึ่งๆ จำไว้แล้วก็ลืม, นี้เรียกว่าความที่มันไม่เป็นระบบ ที่ยึดโยงกันอย่างสมบูรณ์. ขออธิบายด้วยอุปมาจะดีกว่า จะฟังง่ายกว่า และจะประหยัดเวลาด้วย.

ที่ว่าเป็นระบบ ก็จะขอยกตัวอย่างต้นไม้แน่นอน เพราะวันนี้เราจะพูดถึงลักษณะของต้นไม้แห่งชีวิต. ท่านจงดูต้นไม้สักต้นหนึ่งว่ามันมีระบบอย่างไร? ต้นไม้ต้นหนึ่งมันก็มีรากฐาน ส่วนราก ส่วน

ที่จมลงไปในดิน แล้วมันก็ต้องมีดินด้วย มีแผ่นดินด้วย, ถัดขึ้นมา มันก็มีลำต้น, ถัดจากลำต้นขึ้นมา มันก็มีกิ่ง, แล้วก็กิ่งน้อยๆ กระทั่งเป็นก้าน, แล้วมันก็มีใบ มันก็มีดอก มันก็มีลูก, โดยรูปโครงมันก็เป็นระบบอย่างนี้.

โดยกิจกรรมที่เป็นหน้าที่การงานของมันก็เป็นระบบ, คือมันจะต้องทำงานสัมพันธ์กันหมด : รากมันต้องหยั่งลงไปในดิน เพื่อจะดูดเอาน้ำและแร่ธาตุในดิน, ได้แล้ว มันก็ส่งขึ้นมาทางไส้ข่องกลางของลำต้น, ส่งไปที่ใบเพื่อถูกกับแสงแดด, แล้วก็ปรุงธาตุต่างๆ ที่ขึ้นไปสู่ใบนั้น ให้กลายเป็นธาตุชนิดที่จะบำรุงเลี้ยงต้นไม้ได้, เสร็จแล้ว มันก็ส่งกลับลงมาตามเปลือก, แล้วก็สร้างเปลือก แล้วก็สร้างกระพี้ สร้างเนื้อแก่น, วนเวียนอยู่อย่างเป็นระบบ. มันจึงต้องการน้ำอย่างถูกต้อง, ต้องการแสงแดดหรือแสงสว่างอย่างถูกต้อง, ต้องการธาตุในดิน ที่จะไปปรุงแต่งเป็นเปลือก เป็นใบ เป็นดอก เป็นลูก เป็นอะไรต่างๆ อย่างครบถ้วนและถูกต้อง, มันถูกต้องกันไปทั้งหมดอย่างนี้, เรียกว่ามันมีระบบ ในต้นไม้ที่นั้นโดยสมบูรณ์ ไม่มีส่วนไหนที่ผิดพลาด.

เดี๋ยวนี้เราเรียนธรรมะกันอย่างไม่มีการระบบ คือไม่รู้ว่าจะมันมีราก มีต้น มีกิ่ง มีก้าน มีใบ มีดอก กันอย่างไร, หลับตามองไม่เห็น. นี่คือการไม่มีการศึกษาธรรมะของเรา เพราะว่าการสอนก็ดี การเรียนก็ดี มันไม่สมบูรณ์, แล้วส่วนมากอาจารย์ผู้สอนก็ไม่มี

ระบบ ไม่รู้ระบบ นึกอะไรได้ก็พูดไปตามนั้น. พูดให้แปลกๆ แล้วก็
ยิ่งดี, พูดให้ลึกๆ เข้าใจไม่ได้ เข้าใจได้ยากแล้วก็ยิ่งดี, นิยามกันว่า
ธรรมะสูง อย่างนี้เป็นต้น ซึ่งที่แท้ก็เป็นธรรมะที่ไม่มีระบบ, และเป็น
ธรรมะปลีกย่อย ตามความคิดนี้รู้สึกช่วงขณะของอาจารย์ผู้สอน. ด้วย
เหตุอย่างนี้แหละ การเรียนธรรมะของเรา มันจึงไม่มีระบบ เท่าไรๆ
นานเท่าไรๆ มันก็ไม่ประจักษ์ ไม่ชัดเจน ไม่แจ่มแจ้ง ยังคงมีความ
สลับ สลับ หรือว่าเวียนหัว มีผลจนทำให้เวียนหัวเพราะความไม่มี
ระบบ.

มาศึกษากันให้เป็นระบบ ดูการปลูกต้นไม้.

ดังนั้นเรามายึดถือเอาต้นไม้แหละ ซึ่งเป็นสิ่งที่มีระบบ ที่
เราเห็นอยู่ได้ง่ายเห็นอยู่ง่าย ๆ นี้มาเป็นหลัก สำหรับพิจารณาธรรมะ
ศึกษาธรรมะ หรือจะเรียกว่าเป็นอุปมาในการศึกษาธรรมะ ก็ได้
เหมือนกัน, เพื่อว่าการศึกษาธรรมะของเรา จะได้เป็นระบบกันเสียที.
อีกอย่างหนึ่งเราก็จะถือเอาเรื่องการปลูกต้นไม้ เพราะเลี้ยง รักษาต้นไม้
นี้แหละ เป็นอุปมา. ฟังดูให้ดี อาตมากำลังพูดว่า เป็นอุปมา เป็น
เครื่องเปรียบเทียบ.

ที่มัน **ชั้นนอกที่สุดของอุปมา** ก็คือว่า เราตามธรรมดา คนไทย หรือเด็กไทย **ย่อมคุ้นเคยกับการปลูกต้นไม้**, เด็ก ๆ ก็ปลูกต้นไม้ ดันเทียน ปลูกต้นดาวเรือง ปลูกต้นสามเดือน ที่คนกรุงเทพฯ เขาเรียกกันว่า บานไม่รู้โรย. เด็ก ๆ ปลูกต้นไม้เหล่านี้ดี เพราะเป็นต้นไม้สำหรับเด็ก และเด็กที่ฉลาดก็จะปลูกต้นไม้เหล่านี้ได้ผลดี มีดอกสวยงามเพื่อนได้ เรียกกันมา ดู นี่เด็ก ๆ.

ทีนี้ถ้าเด็กมันโตขึ้นไป จะเป็นคนรุ่นแล้ว คนรุ่นหนุ่มรุ่นสาว แล้ว มันก็ปลูกต้นไม้ที่สูงขึ้นไปกว่านั้น; เช่น ปลูกกล้วย ปลูกอ้อย ปลูกสับปะรด เป็นต้น มันเหมาะสมแก่ความรู้ความสามารถ, มันก็ปลูกได้ดี ซึ่งมันก็ต้องยากกว่า ที่ต้องปลูกต้นไม้เล็ก ๆ เช่น ดันเทียน ต้นดาวเรือง เป็นต้น.

พอโตเป็นผู้ใหญ่เต็มที่ ก็สามารถที่จะปลูกต้นมะม่วง ต้นหมาก ต้นมะพร้าว ปลูกได้ดีมีผล เพราะมันเป็นคนโตแล้ว มันไม่ใช่เด็กแล้ว.

ทีนี้มันเป็น ถึงรุ่นแก่รุ่นเฒ่า ที่จิตใจสูงขึ้นไป มันก็ปลูกต้นไม้ที่มีความหมายสูงขึ้นไป เช่น ต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นยุง ต้นยาง ที่มีร่มเงา มีอะไรสูงกว่าปลูกกินตามธรรมดา.

นี่ขอให้คุณว่า เราก็ค่อยหรือคุ้นเคยกับการปลูกต้นไม้ เพาะเลี้ยงต้นไม้ รักษาต้นไม้จนสำเร็จประโยชน์ตามวัยของเราเป็นลำดับ ๆ ไป,

มันมีความจริงของมัน เฉพาะชั้นเฉพาะตอน, ที่เขาจะเรียกกันโดย
สมัยนี้ว่า มีเทคนิคของมันเฉพาะชั้นเฉพาะตอน, จะต้องมีความรู้
ใช้เทคนิคเหล่านั้นให้ถูกต้อง ให้มีผลดีเต็มที่ การปลูกต้นไม้เหล่านั้น
จึงจะสำเร็จประโยชน์.

ที่นี้เรามาคิดถึงต้นไม้ชีวิต, ชีวิตที่เปรียบเสมือนต้นไม้.
คนคนหนึ่งมีชีวิต ถ้าเปรียบเสมือนต้นไม้ เราก็ตองรู้ว่าต้นไม้ชีวิตนี้
มันมีอะไรเป็นราก เป็นโคน เป็นราก เป็นรากฐาน, มีอะไรเป็นลำต้น
มีอะไรเป็นกิ่งใหญ่ๆ กิ่งเล็กๆ มีอะไรเป็นก้าน อะไรเป็นใบเป็นดอก
และเป็นลูก. มันต้องการน้ำชนิดไหน, มันต้องการธาตุในดินชนิด
ไหน มันต้องการแสงแดดอย่างไร. เราควรจะรู้เรื่องชีวิต ซึ่งมันก็
เปรียบเสมือนกับต้นไม้ ชนิดหนึ่งด้วยเหมือนกัน ว่ามันมีระบบ
อย่างไร.

เมื่อเราศึกษาระบบของต้นไม้ตามธรรมชาติเข้าใจดีแล้ว อาจจะ
ศึกษาระบบของต้นไม้คือชีวิตได้ดีเหมือนกัน โดยหลักเกณฑ์อย่าง
เดียวกัน แต่ว่าเรื่องมันคนละสิ่งละอันเท่านั้นเอง; เช่นต้นไม้มันกินน้ำ,
ต้นไม้มันกินธาตุในดิน, ชีวิตนี้มันก็กินน้ำหรือกินธาตุในดิน แต่มัน
ไม่ใช่อย่างเดียวกัน. ชีวิตมันต้องการธรรมะ หรือ ต้องการความถูกต้อง,
ต้องการการประพฤติปฏิบัติโดยเฉพาะของมัน เพื่อจะให้ต้นไม้ชีวิต
นั้นมันงอกงาม.

ทีนี้เพื่อจะให้เข้าใจกันได้ง่าย ๆ โดยอุปมาอีกเหมือนกัน; เรา
จะแยกต้นไม้ชีวิตหรือชีวิตพฤษภา ชีวิตพฤษภา ต้นไม้ชีวิตนี้ ออกไป
เป็นอย่างๆ และให้ครบถ้วนทุกระบบ ซึ่งในทีนี้จะขอแบ่งระบบภายใน
ออกเป็นสัก ๔ ระบบ หรือ ๔ เรื่อง :-

ระบบที่ ๑ ร่างกาย นี้ก็ต้องเรียกว่าระบบหนึ่ง เป็นกาย-
พฤษภา เป็นรูป เป็นส่วนรูปเป็นรูปพฤษภา.

ทีนี้ ระบบที่ ๒ คือ ระบบจิต มันเป็นจิตตพฤษภา เป็นต้นไม้
อีกต้นหนึ่ง เป็นอีกระบบหนึ่ง คือระบบจิต.

ทีนี้ ระบบที่ ๓ คือ ปัญญา ในทีนี้่อยากจะเรียกให้แปลกสัก
หน่อยว่า โภธิ, โภธิ, โภธิแปลว่าปัญญา ระบบโพธิพฤษภา.

นี่มันก็กลายเป็น ๓ ระบบแล้ว : ระบบกาย, ระบบจิต, ระบบ
โพธิ, สามระบบ นี้ถ้าถูกต้องแล้ว ก็สำเร็จประโยชน์แก่บุคคลนั้น หรือ
ภายในบุคคลนั้น.

ทีนี้ขยับออกไป นอกตัวคนนั้นอีกระบบหนึ่ง คือจะต้องมี
ระบบการผูกพันทางสังคม ซึ่งจะต้องเอาคำที่ใช้กันอยู่ก่อนนั้นมาใช้
ว่า ระบบเมตตา, ระบบเมตตา หรือเมตตาเดยยะ ความเป็นมิตร ถ้า
เมตตาก็ความเป็นมิตร เมตตาเดยยะก็คือเครื่องเกื้อกูลแก่ความเป็นมิตร.
เมตตานะคือความเป็นมิตร, แล้วเมตตาเดยยะสิ่งซึ่งเป็นเครื่องเกื้อกูล
แก่ความเป็นมิตร. นี่เป็นระบบสำหรับเกี่ยวข้องกับผู้อื่น นอกไปจาก
ตัวเรา นอกจากตัวเรา.

ใน ภายในตัวเรา นี้ มี ๓ ระบบ คือ ระบบกาย ระบบจิต ระบบโพธิปัญญา สำเร็จแล้ว ครบถ้วนแล้ว. ต้องมีระบบนอกกายเรา คือ ระบบเมตตา หรือเมตตาเยยะ สำหรับผูกพันกับผู้อื่น เกี่ยวข้องกับผู้อื่น, อย่าให้เกิดอันตราย เกิดโทษ เกิดทุกข์ภัย อะไรขึ้นมาได้ ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นแก่ชีวิตด้วยเหมือนกัน. เห็นได้ง่ายๆ ว่า ถ้าเราทำถูกต้องทั้งหมดใน ส่วนภายใน คือ กายก็ถูกต้อง จิตก็ถูกต้อง โพธิก็ถูกต้อง; แต่ถ้าระบบภายนอกมันไม่ถูกต้อง มันก็เต็มไปด้วยศัตรู โพรี่ ซึ่งจะคอยย้ายทำลายชีวิตเสียอีก ก็ไม่มีประโยชน์อะไร. ฉะนั้น ระบบภายในก็ถูกต้อง, ระบบภายนอกที่เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ก็ต้องถูกต้อง, ถ้าอย่างนี้แหละ จะเป็นชีวิตที่สมบูรณ์แบบ คือ มีความถูกต้องทุกอย่าง ประการ.

ทุกระบบถูกต้อง ชีวิตจึงจะรอดอยู่ได้.

ที่นี้ขอให้คุณว่า ต้นไม้ธรรมดาเนี่ย ต้นไม้ตามธรรมชาติ มันมีระบบอย่างไร, ต้นไม้ชีวิตมันก็ควรจะมีระบบในภายในต้นหนึ่งๆ อย่างครบถ้วนเช่นเดียวกัน, คือมีระบบรากฐาน ระบบลำต้น ระบบกิ่ง ระบบก้าน ระบบใบ ระบบดอก ระบบผล, ที่ลำต้นมันยังมีระบบ

เปลือก ระบบกระพี้ ถัดไปจากเปลือก, แล้วมีระบบแก่น ซึ่งเป็น
ตัวสำคัญของลำต้น, แล้วระบบไส้ที่เป็นรูกลวงตลอดลำต้น นั่นเป็น
ทางเดินแห่งอาหารที่จะแสวงหามาได้จากดิน แล้วก็ส่งขึ้นไปป้อนต่าง
กันที่ใบเมื่อมีแดด, แล้วก็ส่งกลับมาทางเปลือก เป็นเปลือกเลี้ยงต้น.
นี่มันถูกระบบแล้ว ต้นไม้ก็รอดอยู่ได้.

เรื่อง กาย ของเราก็เป็นอย่างเดียวกัน, เรื่อง จิต ของเรา
ก็เป็นอย่างเดียวกัน, สติปัญญา ของเราก็เป็นอย่างเดียวกัน, มันมี
หลักเกณฑ์ที่คล้ายกัน แต่ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน แต่มัน
อย่างเดียวกัน คือมันมีหลักเกณฑ์อย่างเดียวกัน. เราจะต้องรู้ให้
ถูกต้องว่า, เราจะต้องทำกับระบบนั้นๆ อย่างไร.

เช่นว่าทางกาย ระบบร่างกาย จะต้องมีความถูกต้องตามหลัก
แห่งธรรมชาติ ร่างกายนี้ตามหลักธรรมชาติทั่วไปถือว่า ประกอบขึ้นด้วยธาตุ
ดิน น้ำ ไฟ ลม, ประกอบขึ้นด้วยธาตุเป็นร่างกาย เป็นดิน น้ำ ไฟ
ลม มันต้องมีความถูกต้องเกี่ยวกับดิน น้ำ ไฟ ลม อย่างไร. การแพทย์
แผนโบราณเขาสนใจเรื่องดิน น้ำ ไฟ ลม นี้กันมาก. หยูกยาทั้งหลาย
ต้องอ้างหลัก หรือพาดพิงอยู่กับหลักเกี่ยวกับดิน น้ำ ไฟ ลม นี้
มากที่สุด แพทย์โบราณจึงประกอบยาขึ้นมา รักษาโรคกำจัดโรคของ
คนเรา ให้รอดชีวิตสืบๆ กันมา จนจะมาสู่ยุคปัจจุบัน ซึ่งมันก็
เปลี่ยนแปลงไปตามความรู้ที่มันก้าวหน้า, แต่มันก็ไม่พ้นไปจาก

หลักเกณฑ์อันนี้ มันจะต้องมีความถูกต้องต่อสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย หากแต่ว่าเดี๋ยวนี้รู้มากกว่า ละเอียดลออกกว่า ทำอะไรได้ดีกว่า แต่มันก็ไม่ทิ้งหลักเดิม มันต้องมีความถูกต้อง สำหรับสิ่งที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย.

ยิ่งรู้มากอย่างแท้จริง, รู้อย่างแท้จริงมาก มันก็ทำได้ดีมาก; ฉะนั้น การบำบัดโรคทางกายสมัยปัจจุบันมันก็ดีมาก, และก้าวหน้าได้มาก จนถึงกับว่ามันมีความถูกต้องมาแต่ในท้อง, หรือว่าจะต้องมีความถูกต้อง ตั้งแต่ก่อนตั้งปฏิสนธิด้วยซ้ำไป คือบิดามารดาที่มีความถูกต้อง ในการที่จะทำให้เกิดการปฏิสนธิทารกเด็กขึ้นมา. นี่มันมีความถูกต้องมาตั้งแต่ในท้อง ออกมาก็ได้รับความประคบประหมงที่ถูกต้องในทางร่างกาย, เด็ก ๆ ของเราจึงมีร่างกายสมบูรณ์ ไม่ตายรอดชีวิตได้มากกว่า แล้วก็ดีกว่าขึ้นมาตามลำดับในระบบร่างกาย นี้เรียกว่าก้าวหน้ามาก.

แต่อย่าลืมนะว่า ความถูกต้องทุกชนิด คือธรรมชาติทั้งหลาย นั้นแหละ, มันไม่มีทางที่จะหลบหลีกไปจากสิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ; เพราะว่าธรรมะนั้นหมายรวมถึงความถูกต้อง. บิดามารดาประพฤติกระทำถูกต้อง ตั้งปฏิสนธิถูกต้อง, เด็กเจริญเติบโตในครรภ์ในท้องอย่างถูกต้อง, คลอดออกมาแล้วก็มีชีวิตถูกต้อง, มีความถูกต้องทางร่างกายเรื่อย ๆ มา จนเป็นผู้ใหญ่ มีความถูกต้อง.

ระบบกายพฤษา ต้องถูกต้อง.

ที่นี้ก็มาดูว่า เรามีความถูกต้องกันหรือเปล่า? มันมีอยู่ไม่น้อยเหมือนกันที่มันไม่ถูกต้อง เพราะมันไม่รู้ เพราะการศึกษามันไม่เจริญ หรือมันเจริญไปแต่ในทางที่ไม่ถูกต้อง ไม่ได้เลี้ยงเด็กให้ดี ไม่ได้เลี้ยงเด็กวัยรุ่นให้ดี, ปล่อยให้เกิดความผิดพลาดทางกาย นี่ก็มีอยู่มากเหมือนกัน. การศึกษาไม่สมบูรณ์ คือไม่ถูกต้องตามที่ควรจะมี, มันไปสมบูรณ์ในส่วนที่ไม่จำเป็น หรือไม่ควรจะมีด้วยซ้ำไป, มันไปบำรุงบำเรอกันมาก ในส่วนที่ไม่จำเป็นจะต้องถึงขนาดนั้น.

ร่างกายนี้ยังรวมระบบประสาทเข้าไว้ด้วย ระบบประสาทนี้สำหรับกายจะติดต่อกับจิตใจ ประสาทจึงเป็นเหมือนสื่อสัมพันธ์ระหว่างกายกับจิตใจ. ระบบประสาทก็ต้องมีความถูกต้องด้วย, มีการบริหารทางระบบประสาทไม่ดี มันก็มีระบบประสาทที่ไม่ถูกต้องหรือไม่สมบูรณ์, คนเราจึงมีความไม่สมบูรณ์ทางประสาท.

นี่ขอให้อธิบายว่า การทำความถูกต้องแก่ร่างกาย หรือส่วนของร่างกายทุก ๆ ระบบ นี่ก็เป็นธรรมะด้วยเหมือนกัน. อย่าว่าเอาเอง หรืออย่าว่าตามคนโง่ ๆ เขาพูด ว่าเรื่องธรรมะต้องไปวัด ต้องไปสวดมนต์ภาวนา จึงจะเป็นเรื่องของธรรมะ. แต่เดี๋ยวนี้มาบอกที่นี้ว่า ทำให้มันถูกต้องแก่ระบบทั้งหลายเหล่านี้ นับตั้งแต่ร่างกายและสิ่งที่เนื่องกัน

อยู่กับร่างกาย ทำให้ถูกต้องเถอะ, เช่นบริหารร่างกายให้ดี ให้ได้กินอาหารที่ดี, ให้ได้อยู่ในที่ที่ดีที่เหมาะสม แม้แต่บ้านเรือน, เช่นเครื่องใช้ไม้สอย ที่อยู่ที่อาศัย เราจัดเรากระทำให้เกิดความถูกต้องเถิด, นั่นแหละก็คือธรรมะ เป็นธรรมะพฤษชา เป็นต้นไม้แห่งธรรมะที่เป็นระบบของร่างกาย.

ฉะนั้น จงดูร่างกายให้ถูกต้อง ดูทุก ๆ สิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับร่างกาย ในภายนอกนี้ ให้มันถูกต้อง, วัตถุ ทรัพย์สมบัติ ข้าวของเงินทอง บุคคลอะไรก็ตาม ให้มันถูกต้อง, แล้วระบบประสาทที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับร่างกาย ก็ขอให้ถูกต้อง. ฉะนั้นขอให้ศึกษาจนรู้จักสิ่งเหล่านี้ ทำให้มีความถูกต้องที่ร่างกาย และสิ่งที่เกี่ยวข้องกันอยู่กับร่างกาย และหน้าที่ของร่างกาย ซึ่งมีไว้สำหรับเป็นที่ตั้ง เป็นรากฐานแห่งระบบประสาทและระบบจิต.

นี่ใครเคยสนใจถึงขนาดนี้ ใครเคยศึกษาธรรมะกันในรูปแบบนี้? อาตมาว่าจำเป็นที่จะต้องศึกษาธรรมะกันเสียใหม่ อย่างมีระบบคือครบถ้วน มีความถูกต้องครบถ้วนของทุก ๆ ส่วน ที่มันประกอบกันขึ้นเป็นระบบหนึ่ง ๆ แม้แต่เรื่องอาหารการกิน เดียวนี้รู้สึกว่า มันไม่ค่อยจะถูกต้อง; เพราะว่าคนมันไม่รู้เรื่อง ว่าร่างกายนั้นมันต้องการอะไร, และกิเลสมันต้องการอะไร. คนไม่รู้เรื่องทั้งร่างกายและไม่รู้เรื่องทั้งกิเลส, คนนั้นก็หลับตากิน บำรุงบำเรอไปในทางความถูกต้อง

ของกิเลส, ถูกต้องของกิเลส นั่นคือ ความไม่ถูกต้องของมนุษย์ หรือของธรรมะ; แต่เดี๋ยวนี้เราก็มมีการกินชนิดที่เพื่อกิเลสเสียมากกว่าเพื่อธรรมะ. จงเลือกอาหารที่กิน จงเลือกวิธีกิน จงเลือกทุกๆ อย่าง ที่เกี่ยวกับอาหาร ให้มันเป็นไปเพื่อความถูกต้องของธรรมะ อย่าให้ถูกต้องของกิเลส.

นี่เรื่องร่างกาย ซึ่งจะเรียกเป็นภาษาธรรมะแท้ๆ ก็เรียกว่ารูป รุปธรรม, ความถูกต้องในส่วนรูปธรรมหรือส่วนร่างกาย, ความถูกต้อง ที่เกี่ยวกับส่วนรูปธรรมหรือร่างกายหรือเกี่ยวกับร่างกายนี้ เราจะเรียกว่าระบบศีล ศีละ หรือศีล ศีลสิกขาก็ได้. ขอให้รู้จักเรื่องของ ศีลสิกขาว่า มันมีอะไรเท่าไร, มันมีความสัมพันธ์ถึงไหน. อย่าเพียงแต่นั่งว่าปาณาติปาตา, อทินนาทานา, นันนะมันที่ผิวเปลือก แล้วก็ไม่รู้ด้วย แล้วก็ไม่ได้ด้วย ไม่ปฏิบัติด้วย.

ขอให้มีความเข้าใจในเรื่องศีล ลึกลงไปถึงกับกล่าวได้ว่า คือ ความถูกต้องแก่ระบบของร่างกาย และสิ่งที่เนื่องกันอยู่กับร่างกาย จะเป็นวัตถุภายนอก หรือส่วนประกอบของร่างกายในภายใน เช่น ผม เล็บ ฟัน หนัง อะไร อากาโร ๓๒ นี้ต้องถูกต้อง, บ้านเรือนเครื่องใช้ ไม่สอยก็ถูกต้อง. ทั้งหมดนี้เราจะเรียกว่า ความถูกต้องในระบบ ภาย, แล้วจะเรียกมันว่าศีล ในขั้นศีลสิกขา เป็นส่วนของร่างกายและ วาจาเป็นส่วนใหญ่ มุ่งหมายที่นั่น.

นี่ระบบศีลเป็นอย่างไร, มันอยู่ที่ไหน, มันจะอาศัยเหตุปัจจัยอะไร, จะเจริญได้อย่างไร, นี่เราก็พูดกันมาไม่น้อยแล้ว. แต่มักจะพูดอย่างไม่มีระบบ คือขอบใจจะพูดตรงไหนก็พูดเฉพาะตรงนั้น, ถนัดจะพูดตรงไหนก็จะพูดกันแต่ตรงนั้น มันไม่สัมพันธ์กันอย่างเห็นชัด โดยสมบูรณ์เต็มที่ว่า มันมีอยู่อย่างไรโดยระบบ.

นี่ขอให้มีการศึกษาอย่างมีระบบ คือศึกษาเพิ่มเติมๆ เพิ่มเติมจนครบถ้วน, รู้เห็นชัดแจ้งทีเดียวว่า เรื่องนี้มันมีระบบทั้งหมดของมันอย่างไร, โดยนึกถึงว่าต้นไม้แบบนี้ มันมีราก มีฐาน มีลำต้น มีกิ่ง มีก้าน มีใบ มีดอก มีลูก มีแก่น มีเปลือก มีกระพี้ มีอะไรสัมพันธ์กันอย่างไร, นี่เราเห็นได้ด้วยตา. แต่เดี๋ยวนี้เรื่องข้างใน เรื่องของกายภายในนี้ มันไม่อาจจะเห็นได้ด้วยตาเป็นส่วนมาก, ต้องอาศัยความรู้ มีปัญญา มีความรู้ที่นั่นแหละเป็นดวงตา, แล้วก็ประพุดติปฏิบัติกระทำต่อร่างกาย กายพฤษณานี้ให้ถูกต้อง. เหมือนเราเด็ก ๆ นี่ปลุกต้นเทียน ปลุกต้นดาวเรือง เรารู้ดี เราปลุกได้งดงาม, โตขึ้นเราปลุกกล้วย ปลุกอ้อย ปลุกสับปะรด ปลุกอะไรได้งดงาม, โตขึ้นมาเป็นผู้ใหญ่ เราก็ปลุกมะพร้าว มะม่วงอะไรได้งดงาม, กระทั่งปลุกต้นโพธิ์ ต้นไทร ต้นยูง ต้นยางอะไรได้งดงาม ดูที่ความถูกต้อง ต้นไม้จึงงดงาม.

นี่ก็เหมือนกัน ต้องมีความถูกต้อง ร่างกายจึงจะเป็นร่างกายที่ดีที่สุด ที่ถูกต้องที่สุด; เพื่อจะหมดปัญหาในทางร่างกาย ซึ่งเรียก

ได้ว่าไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ นี้อย่างหนึ่ง, แล้วก็พร้อมที่สุด สมบูรณ์พร้อมเพียงที่สุด ที่จะเป็นที่ตักของจิตใจ นับตั้งแต่ระบบประสาทขึ้นไป. ถ้าร่างกายมันมีความถูกต้องอย่างนี้แล้ว มันก็ช่วยให้ถูกต้องต่อไปถึงระบบจิตใจ และระบบปัญญา วิญญาณ, นี้เรียกว่าระบบกายพฤษาที่เราใช้ศีลสิกขาเป็นบทเรียน สำหรับประพฤติกระทำให้มีความถูกต้องทางกาย.

ขอให้สังเกตดูสักหน่อยด้วยว่า นี่มันเป็นเรื่องธรรมชาติ เรื่องธรรมดาเป็นวิทยาศาสตร์ ไม่มีไสยศาสตร์, ไม่มีเรื่องของไสยศาสตร์ ไม่เกี่ยวกับผีสังเทวดา ไม่เกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อะไรที่เหน, เกี่ยวกับเรื่องของธรรมชาติ มีความถูกต้องตามธรรมชาติ ก็ใช้ได้ เรียกว่าระบบแรก คือเกี่ยวกับร่างกาย ต้นไม้ชีวิตส่วนร่างกายต้นไม้แห่งชีวิตในส่วนแห่งร่างกาย.

ศึกษาระบบจิตพฤษาตั้งแต่เริ่มต้น.

ที่นี้ดูขึ้นไปถึงส่วนที่สอง ต้นไม้ที่สอง ต้นไม้แห่งชีวิตในระบบจิต, จิตตพฤษา. ถ้าไม่เคยได้ยินมาก่อน ก็ได้ยินเดี๋ยวนี้อีกได้ว่า จิตตพฤษา — ต้นไม้แห่งจิต, ต้นไม้ชีวิตในระบบจิต. จะเรียกอย่างนี้

ก็ได้. ในภาษาธรรมะ ในวัดในวา เขาเรียกว่า นาม ก็มี เรียกว่า
วิญญาน, ทางจิต ทางวิญญาน ทางนาม ก็มี.

ใครพูดได้ ใครยืนยันได้ว่า ตนเองมีความถูกต้องแล้วในส่วน
ระบบจิต ถ้ามันมีความถูกต้องในระบบจิตจริง คงจะไม่มีปัญหา
อย่างนี้. เดี่ยวนี้ยังมีความผิดพลาดทางระบบจิต ดูมันจะเนื่องมาจาก
ระบบกายด้วย มาอยู่ในความผิดพลาดทางระบบจิต, เราจึงมีจิตที่
ไม่สมประกอบร้อยเปอร์เซ็นต์, มันมีจิตชนิดที่ยังบกพร่อง, ถ้าเป็นมาก
เกินไปก็แสดงให้คนอื่นเห็น จนคนอื่นเขาพูดว่า คนนี้มันไม่เต็มบาท
เพราะว่ามันมีความบกพร่องอยู่ในระบบนี้.

ระบบจิตนี้มันก็อธิบายยาก เราก็ไม่ต้องรู้ทั้งหมด รู้แต่ที่
จำเป็นจะต้องรู้ว่าร่างกายมันอาศัยธาตุ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ธาตุดิน
ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม. โรคจิตนี้มันก็อาศัยวิญญานธาตุ, วิญญาน-
ธาตุซึ่งเป็นธาตุด้วยเหมือนกัน ไม่ต้องพิเศษวิเศษ ไปกว่า ดิน น้ำ ไฟ
ลม มันก็เป็นเพียงธาตุ เป็นสักแต่ว่าธาตุด้วยกันแหละ เพียงแต่มัน
แสดงอะไรได้มากกว่า นำอัจฉรย์กว่า จึงดูเป็นสิ่งที่มันประหลาด
หรือมหัศจรรย์หรือลึกลับ. แต่ถ้าเราเห็นว่า มันเป็นธาตุเหมือนกัน
เป็นสักแต่ว่าธาตุเหมือนกัน, มันมีเหตุปัจจัยเหมือนกัน, เราก็ศึกษาให้
รู้เรื่องเหตุปัจจัยของธาตุจิต ธาตุวิญญานนี้, แล้วเราก็จะพัฒนามันได้.

สิ่งที่เรียกว่าจิตนี้ มันจะมาแต่เมื่อไร ที่ไหน อย่างไร ไม่ต้องรู้

ก็ได้, เอาเท่าที่จำเป็นจะต้องรู้ หรือเกี่ยวกับที่เราจะต้องรู้ ตามที่ พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสในฐานะเรื่องของความทุกข์. ท่านตรัสว่า มันตั้งต้นเมื่อทารกน้อยนั้น เริ่มรู้สึกต่อสิ่งที่เรียกว่าผัสสะ หรือ เวทนา, ระบุที่เวทนาดีกว่า. เมื่อทารกยังอยู่ในครรภ์ ไม่ประสีประสา ต่อระบบเวทนา ไม่คิดนึกอะไรได้, แต่พอคลอดออกมาจากท้องแม่ ไม่กี่วัน มันก็มีความรู้สึกต่อเวทนา ที่เข้ามากระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางใจเอง แม้จะเป็นส่วนน้อย ทารก จึงเริ่มรู้สึกนึกคิด รู้สึกพอใจ รู้สึกไม่พอใจ ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความคิด นึกต่อไป จนเป็นเรื่องเป็นราวสำหรับที่จะเป็นทุกข์.

ระบบจิตมันตั้งต้น เมื่อทารกนั้นเริ่มรู้สึกต่อเวทนา คือรับ สัมผัสแล้วรู้เวทนาได้ มันจะมีความถูกต้องได้อย่างไรละ. ทารกมัน ก็ล้มต้อออกมาจากท้องแม่ มันไม่มีความรู้ติดมาแต่ในท้อง ว่าอะไร เป็นอะไร, มันเหมือนกับไม่มีจิตใจมากกว่า, คิดนึกอะไรไม่เป็น จนกว่าจะมาได้รับสัมผัสเวทนา เป็นสุข เป็นทุกข์ เป็นอทุกข์มสุข คือ ยินดีหรือยินร้าย ก็เป็นเหตุให้เกิดความคิดนึกต่อไป ๆ ตามอำนาจของ ความยินดียินร้าย, นี้ระบบจิตมันตั้งต้นตรงนี้.

ทีนี้ก็มีปัญหาว่า มันจะถูกต้องได้อย่างไร เมื่อทารกมันออกมาจากในท้อง ไม่มีความรู้ ไม่มีสติปัญญาอะไร; เพราะฉะนั้นจึง เป็นการยาก ที่จะให้ทารกน้อย ๆ มีระบบจิตอย่างถูกต้อง, ก็เรียกว่า

ปล่อยไปตามเหตุตามปัจจัย มันก็มีระบบจิตเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. ระบบปัญญาที่ก่อตัวขึ้นมา ในลักษณะที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, ระบบจิตและระบบปัญญาของทารกนั้น มันก็เหมือนกับว่า เค้างกว้างไปตามอำนาจเหตุตามอำนาจปัจจัย ไม่มีความถูกต้อง. ดังนั้นบุุขคนธรรมดาเรา จึงไม่รู้เรื่องของความทุกข์, ไม่รู้เรื่องของความดับทุกข์ มันก็ทำผิดๆ มันก็มีความทุกข์. นี่ขอให้รู้จักจุดตั้งต้นของความไม่ถูกต้อง ว่ามันมีอยู่อย่างนี้.

การทำไม่ถูกต้อง ก็เพราะเป็นไปตามเหตุปัจจัย.

ที่นี้มันจะถูกต้องได้อย่างไร? ใครจะมาช่วยให้เกิดความถูกต้อง? นี่มันมีคำตอบกว้างขวางละ มันมีเหตุปัจจัยรอบด้าน; ถ้าว่าทารกน้อยๆ เกิดขึ้นมาแล้วได้รับการประคบประหงมไปในทางถูกต้อง มันก็จะมีความรู้สึกรู้คิดนึกที่ถูกต้อง; แต่ถ้าได้รับการอบรมแวดล้อมในทางที่ไม่รู้อะไร คือไม่ได้เป็นไปเพื่อความถูกต้อง, เป็นไปอย่างละเมอเพื่อฝันของคนเลี้ยง ของมารดา หรือของคนเลี้ยงหรือของพี่เลี้ยง ของใครก็ตาม ซึ่งก็เลี้ยงทารกไปตามที่เขาชอบ หรือตาม

ขนบธรรมเนียมประเพณีที่ไม่ถูกต้อง, ทารกนั้นก็จะมีจิตชนิดนั้น
ชนิดที่จะไม่ถูกต้อง, และไม่ถูกต้องยิ่งๆ ขึ้นไป: คือได้รับการแวดล้อม
แวดล้อมให้หลงใหลในความเอร็ดอร่อยสวยงาม, อยากรจะเอาแต่ที่
เอร็ดอร่อย สนุกสนาน สวยงาม เมื่อไม่ได้ก็ร้องไห้. อย่างนั้นมันก็เป็น
เรื่องผิดไปแล้ว ทั้งระบบจิตและระบบของปัญญา.

เราไม่ได้มีขนบธรรมเนียมประเพณีหรือวัฒนธรรม ที่จะอบรม
ทารกให้มีจิตที่ถูกต้อง ให้มีปัญญาที่ถูกต้อง ทารกจึงเติบโตขึ้นมา
ตามบุญตามกรรม, ตามความแวดล้อมที่ไม่ถูกต้อง, จึงยินดีในสิ่งที่
น่ารักน่าพอใจ ยินร้ายในสิ่งที่น่าเกลียดขัง, แล้วก็ป่วนทุกเมื่อไม่ได้
ตามที่ต้องการ: มีความรักบ้าง มีความเกลียดบ้าง มีความโกรธบ้าง
มีความกลัวบ้าง, กระทั่งในที่สุด มันละเอียดเป็นความรู้สึกยึดมั่น
ถือมั่น อาลัย อารมณ์ ขยายตัวออกไปเป็นเรื่องละเอียดๆ ออกไป
ล้วนแต่เป็นความไม่ถูกต้องทั้งนั้นแหละ. นี้จะพูดได้ว่า ทารกเติบโต
ขึ้นมาในความมืด ในอวิชชา ในความมืด.

ทุกคนเคยเป็นทารกกันมาแล้วทั้งนั้น. ดู, ย้อนหลังไปดู ให้
เห็นข้อที่ว่าเราหลุดออกมาเติบโตขึ้นมาในท่ามกลางแห่งความมืด
ความไม่รู้อะไร, แล้วแต่คนเลี้ยงเขาจะแวดล้อมเราอย่างไร. บางที
ขอภัย พูดตรงๆ ไม่ใช่เนรคุณอะไร; คนเลี้ยงหรือมารดาด้วยซ้ำไป
แวดล้อมเราให้หลงใหลในสิ่งที่น่ารักน่าพอใจ ของสวย ของงาม

ของหอม ของนิ่มนวล ของเอิร์ดีอโรย จนเราพอใจในสิ่งนั้นเป็นนิสัย. นี้เรียกว่าความไม่ถูกต้อง; ถ้าถูกต้องก็ถูกต้องสำหรับไม่ตายเท่านั้น สำหรับที่จะไม่ตาย หรือสำหรับคนธรรมดาสามัญ เขาต้องการกัน อย่างนั้น, มันก็ถูกต้องเพียงเท่านั้น มันจึงไม่ดับทุกข์ได้. เราจึงต้อง ทนทรมานต่อมา ในท่ามกลางแห่งปัญหานานาประการ คือความทุกข์ เรียกว่า จิตก็เป็นมาในลักษณะที่เหมาะสมสำหรับที่จะคิดผิด จะพูด ผิด จะทำผิด จะเป็นไปในทางที่จะให้เกิดทุกข์มากกว่าที่จะดับทุกข์.

ทีนี้พอเราโตขึ้นมา ได้เผชิญกับความทุกข์นานาประการ เรื่อยมาๆ จนเป็นหนุ่มเป็นสาว เป็นพ่อบ้านแม่เรือนด้วยซ้ำไป, โทมามากแล้วนี้ จึงจะค่อยรู้สึกว่ อ้าว, นี่มันล้วนแต่ความลำบาก ทนทรมาน เจ็บปวดไปเสียทั้งนั้น. ทำอย่างไรจึงจะขจัดความรู้สึกที่เป็นทุกข์เหล่านี้ออกไปเสียได้? นี้เราจึงค่อยเข้าไปหาธรรมะ, เริ่มมีความคิดว่า มันมีสิ่งที่จะแก้ปัญหาเหล่านี้ ดับความทุกข์เหล่านี้ได้ จึงไปหาธรรมะที่วัด ที่ไหนก็สุดแท้แต่จะไปหาได้, ไปหาสิ่งที่เขาพูด กันว่า เครื่องดับทุกข์ ความดับทุกข์ เครื่องดับทุกข์. นี้จึงไปขอ ไปเรียน ไปศึกษา ไปอะไร ไปชวนขวายนามา เพื่อจะดับทุกข์ ที่ สร้างสมขึ้นไว้ในตน ตั้งแต่คลอดออกมาจากท้องแม่จนบัดนี้, จะไปหา สิ่งที่มาแก้ไข หรือดับความทุกข์ ที่เราสะสมไว้มากมายถึงปานนี้. เพราะฉะนั้นมันจึงยาก เห็นไหม, มันจึงยากที่เราจะรู้จักกิเลส จะฆ่า

กิเลส จะควบคุมกิเลส จะดับทุกข์ มันจึงยาก; เพราะว่าได้ฉลาด มาแต่ในท้อง, แล้วก็โง่ตั้งแต่ออกมาจากท้อง แล้วก็โง่มาเรื่อยๆ ขึ้นมาตกอยู่ใต้อำนาจของกิเลสทั้งนั้น หรือของอวิชชา คือความไม่รู้ อะไร.

นี่ระบบฝ่ายที่ผิดพลาด ระบบที่ฝ่ายที่เป็นความไม่รู้ ระบบแห่งความทุกข์ มันมาของมันอย่างนี้ เต็มที่อย่างนี้ เต็มอัตราอย่างนี้. เดี่ยวนี้จะมาเอาออก จะมาแก้ไข จะมาล้างออกไปนี้ มันก็ต้องลำบาก บ้างเป็นธรรมดา; ถ้าทนไม่ไหว รับเอาไว้ไม่ไหว ก็ชวนขวยหาทางที่จะแก้ไข จะดับไป จะล้างไป เรื่อยๆ ไป จนกว่าจะเปลี่ยนเป็นเรื่องของความดับทุกข์ คือสิ้นสุดแห่งความทุกข์ หรือว่าไม่มีทุกข์.

นี่พูดเสียยืดยาวนี้ ก็เพื่อให้รู้ว่า มนุษย์ตามธรรมชาติที่เกิดมานี้ มันไม่มีความถูกต้อง ในระบบจิต หรือ ระบบปัญญา สำหรับจะดับทุกข์; มันถูกต้องแต่จะให้มันเป็นทุกข์ มันถูกต้องแต่สำหรับที่จะให้เป็นทุกข์, มันเหมาะสำหรับที่จะเป็นทุกข์. มันไม่ถูกต้องสำหรับที่จะดับทุกข์. ฉะนั้นจึงต้องมาพูดกันใหม่ พูดกันใหม่ มาตั้งต้นกันใหม่ ในระบบที่มันจะดับทุกข์.

ต้องศึกษาธรรมะให้เต็มตามระบบ.

อะไรจะเป็น ก ข ก กา ที่จะต้องเริ่มเรียน ในเรื่องของความดับทุกข์นี้จะต้องรู้. ฉะนั้น ขอให้ทุกคนสนใจระบบธรรมะ หรือความถูกต้องในทางจิตทางปัญญาด้วยก็ได้ ว่าจะต้องตั้งต้นกันอย่างไร.

ขอให้ศึกษาธรรมะนี้ให้ถูกต้อง ให้เต็มตามระบบ, และให้มีระบบ อย่าเป็นเพียงคำพูดกระท่อนกระแท่น ที่พูดกันแต่เพียงความรู้สึกนึกคิดชั่วขณะ. อาจารย์ผู้มีชื่อเสียงผู้วิเศษพูดอะไรออกมาสักประโยคหนึ่งก็เป็นเรื่องที่ยึดถือกันมาก, ทั้งที่แท้มันเป็นเพียงความรู้สึกนึกคิดชั่วขณะ พูดออกมาอย่างไม่มีระบบทั้งนั้นแหละ. เมื่อไม่มีระบบแล้วมันก็ทำหน้าที่ไม่ได้ ทำงานให้ถูกต้องไม่ได้, เป็นเรื่องเสียดายมากกว่า. ถ้าไปถูกเข้ามันก็พอจะดับทุกข์ได้ แล้วมันไม่อาจจะถูกกันเข้าก็ได้ มันก็ดับทุกข์ไม่ได้เสียมากกว่า, ก็เลยตกเป็นหน้าที่ของเราเอง ที่จะต้องศึกษาเพิ่มเติม ให้ครบถ้วน ให้เต็มตามระบบ ที่เราได้ยินได้ฟังมาอย่างกระท่อนกระแท่น หรือพูดสั้นๆ พูดอะไรลัดๆ สั้นๆ ไม่สมบูรณ์, นี้จะต้องมาทำเสียใหม่ให้สมบูรณ์.

เมื่อพระพุทธเจ้าจะส่งสาวก ไปประกาศพระศาสนา ท่านก็ทรงกำชับในเรื่องนี้มาก ว่าเธอจงไปประกาศพระธรรมจรรยา แสดงธรรมนี้ ให้บริสุทธิ์ ให้ครบถ้วน ให้ถูกต้อง ให้สมบูรณ์ : เภวลปริปัญณ

บริสุทธิ์, ให้ไพเราะในเบื้องต้น ให้ไพเราะในท่ามกลาง ให้ไพเราะใน
เบื้องปลาย ให้บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง. นั่น คือตัวระบบ ซึ่งพระองค์
ทรงกำชับอย่างยิ่ง ว่าภิกษุที่จะไปประกาศพระศาสนาเหล่านี้ จง
ประกาศพระศาสนา หรือพรหมจรรย์เหล่านั้น ให้เต็มระบบ ให้ถูกต้อง
ครบถ้วนเต็มตามระบบ, สัตว์ที่มันจะรู้ได้ จะเข้าใจได้ มันก็มีอยู่ใน
โลกนี้ ก็จะได้รับประโยชน์.

เดี๋ยวนี้เราจะไปโทษใคร คนที่รับพระพุทธดำรัสโดยตรงมา ก็
ไม่รู้อยู่ที่ไหนที่จะทำให้มันครบตามระบบ, ก็ตกเป็นหน้าที่ของพวกเรา
กันเอง. พวกเรากันเองทุกคนนี้ จะต้องปรับปรุง จะต้องศึกษา ต้องจัด
ต้องทำให้ความรู้ในทางธรรมะนี้ถูกต้องบริสุทธิ์ บริบูรณ์สิ้นเชิง, คือเป็น
ความครบถ้วน ถูกต้องและครบถ้วนสิ้นเชิง นั่นนะคือระบบ.

เอาละ, ก็เป็นอันว่า มันก็เป็นหน้าที่ของเราแล้ว ที่จะต้อง
ศึกษาเพิ่มเติมให้ถูกต้อง ให้ครบถ้วน ให้เต็มตามระบบ. อะไรที่มัน
ยังขาดอยู่ ก็ต้องเพิ่มเติม, เราก็รู้จักชน ชนกันให้เป็นระบบ เป็น
โครงสร้างที่เป็นระบบ; เหมือนต้นไม้ที่ว่ามีรากฐาน มีลำต้น มีกิ่ง
มีก้าน มีใบ มีดอก มีลูก มันเป็นโครงสร้างที่สมบูรณ์. ฉะนั้นขอให้
ความรู้ทางธรรมะของเรา ก็เป็นโครงสร้างที่สมบูรณ์อย่างมีระบบ,
แล้วก็เอาไปใช้แก่ระบบภายในชีวิต ตัวชีวิต คือระบบกายกิติ ระบบ
จิตกิติ ระบบปัญญา กิติ ให้มันมีความถูกต้องทุก ๆ ระบบ.

นี่คือทางที่จะเอาตัวรอดได้ อย่าเพ้อท้อใจว่ามันมากมาย ถ้าเอาแต่เท่าที่จำเป็น แล้วมันไม่มากมายแหละ; เช่นเรารู้เรื่องการปลูกต้นไม้ให้สำเร็จประโยชน์นี้ มันไม่ได้มากมายจนต้องไปเรียนมหาวิทยาลัยที่ไหนกันเป็นสิบปีสิบปี. ชาวสวนที่เขาชำนาญสักหน่อยสังเกตมาดี ขำนาญสักหน่อย เขาก็รู้ทุกระบบเลยว่าจะปลูกต้นไม้แต่ละอย่างๆ ในสวนของเขา ให้ได้ผลดีที่สุดอย่างไร, จะปลูกทุเรียนอย่างไร, จะปลูกมะม่วงอย่างไร จะปลูกเงาะอย่างไร, แล้วก็สมบูรณ์ที่สุด เขาก็รู้ แล้วก็รู้เต็มที่มีผลร้อยเปอร์เซ็นต์ ไม่ต้องไปเรียนเมืองนอกเป็นสิบๆ ปี มีปริญญายาวเป็นทางเกี่ยวกับเรื่องนี้.

ตั้งต้นศึกษาธรรมะที่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ธรรมะ นี้ก็เหมือนกันแหละ เราไม่ต้องเรียนชนิดที่มีปริญญา ยาวเป็นทาง : แต่ขอให้เรียนอย่างถูกต้องเท่าที่จำเป็น, ให้รู้เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความทุกข์ทุกเรื่องเพื่อจะดับมันเสีย และตั้งต้นที่ ก ข ก กา, ที่รากฐานของวิชานี้คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

จงตั้งต้นศึกษา ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันมีระบบทำงาน

ของมันอย่างไร, จนกระทั่งมันเกิดเป็นกิเลส เป็นตัณหา เป็นอุปาทาน เป็นความทุกข์ขึ้นมาอย่างไร, แล้วก็ทำไปในทางที่มันกลับกัน หรือ ตรงกันข้าม ก็ไม่เกิดความทุกข์; ไม่ใช่ว่าจะเรียนกันทั้งพระไตรปิฎก ไม่มีใครสามารถจะเรียนหมดทั้งพระไตรปิฎกได้สักกี่คนดอก, แต่ว่า แม้จะเรียนได้ เนื้อหาสาระมันก็มีเท่านี้, มันมีเท่านี้, เท่าที่เราจะรู้จัก ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนควบคุมมันได้, ควบคุมมันให้ไปแต่ ในทางที่จะไม่เกิดกิเลส มันเท่านี้ มันมีเท่านี้, คำอธิบายนอกนั้นก็ เป็นฝอยทั้งนั้น ไม่ใช่ใจความ; แต่ถึงอย่างนี้มันก็ยังเป็นระบบที่ ตายตัว ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ นี่เป็นเรื่องที่มีระบบอย่างตายตัว ซึ่งได้เคยพูดกันมาแล้วหลายครั้งหลายหน ในเรื่องปฏิจกสมุปบาท นั้นเป็นเรื่อง ก ข ก กา เป็นเรื่องตั้งต้น ที่พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่า จุดตั้งต้นของพรหมจรรย์ คือเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ที่นี้เราไม่สนใจตัวระบบที่สำคัญที่สุด คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไปคิดเอาเอง ไปว่าเอาเอง ไปเดาเอาเอง เป็นเรื่องนั้นเรื่อง นี้ ตามที่กิเลสมันหลอกลวงไป, จนกระทั่งออกไปนอกวงของธรรมะ ไปสู่ไสยศาสตร์, ไปถือธรรมะไสยศาสตร์ ที่เคยพูดไปครั้งหนึ่งแล้ว ในการบรรยายครั้งก่อน ธรรมะที่ออกไปอยู่ในรูปของไสยศาสตร์, เป็น บุคคลที่ยึดถือไสยศาสตร์เป็นชีวิตจิตใจ นั้นไม่ใช่สิ่งที่ประสงคฺ์ในที่นี้.

ในที่นี้ให้ศึกษากันอย่างระบบของธรรมชาติที่แท้จริง เป็น ลักษณะของวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่ไสยศาสตร์เลย; มีใจความสั้น ๆ ว่า :

ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มีคู่ของมันคือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ
ฉัมมารมณฺ, เป็นคู่ๆ อยู่ ๖ คู่ แต่ละคู่ทำงานเหมือนกัน.

ตัวอย่างเช่น ตากระทบรูป ก็เกิดจักขุวิญญาณ สามอย่างนี้
ทำงานด้วยกันเรียกว่าผัสสะ. ตากับรูป กับจักขุวิญญาณ ทำงานด้วย
กันเรียกว่าผัสสะ; พอมีผัสสะมันก็เกิดเวทนา ที่รู้สึกพอใจไม่พอใจ,
แล้วก็เกิดตัณหาคือความอยาก ไปตามอำนาจของความพอใจหรือ
ไม่พอใจ พอใจก็ยึดเอา ไม่พอใจก็ทำลายเสีย, จึงเกิดราคะ หรือ โทสะ
โกรธ, ถ้าไม่เข้าใจมันก็หลงใหลอยู่นั่น คือโมหะ มันก็เกิดกิเลส อยาก
ไปตามอำนาจของความไม่รู้ ของความโง่ ก็ได้เกิดทุกข์, คือยึดถือว่า
เป็นตัวเรา เป็นของเรา ที่อาจจะยึดถือเอาได้ ก็ยึดถือเอา แล้วก็เกิด
ทุกข์ นี่มันมีเท่านี้.

ถ้าเรามีความรู้เพียงพอ ฉลาดเพียงพอ ก็รู้ว่า โอ้, สิ่งเหล่านี้
มันเป็นอย่างนี้. ระวังให้ดี พอมันกระทบกัน สัมผัสกันเป็นผัสสะ เกิด
เวทนาแล้ว, ระวังให้ดี อย่าโง่, อย่าโง่ในตอนผัสสะ หรือในตอนเวทนา
รู้ว่ามันเช่นนั้นเอง, มันเป็นเช่นนั้นเองตามธรรมชาติ เช่นนั่นเอง.
ไม่เกิดความยินดี ที่น่ายินดี, ไม่เกิดความยินร้าย ที่ชวนให้ยินร้าย ก็
ไม่เกิดตัณหา ไม่เกิดอุปาทาน ไม่เกิดทุกข์, เรื่องมันก็สิ้นสุดลงที่ตรง
ไม่เกิดทุกข์.

นี่เป็นระบบที่เฉียบขาดที่สุดและตายตัว ของตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ; ส่วนที่จะไปเรียนให้ละเอียดออกไป ละเอียดออกไป นั่นก็ได้

แต่มันอาจจะทำไม่ได้สำหรับทุกคน. ฉะนั้น ความจำเป็นมันอยู่เพียงเท่าที่ทุกคนทำได้ คือเรียนรู้สำหรับจะไม่ไถ่เวลา เมื่อมีผัสสะ เมื่อมีเวทนา นี่ก็พอแล้ว.

เป็นอันว่า จิตของเราได้รับการดูแล แวดล้อม ปรับปรุง หรือพัฒนามาให้เป็นจิตที่เหมาะสมที่จะฉลาด, ให้เป็นจิตที่เหมาะสมที่จะรอบรู้, ให้เป็นจิตที่มั่นคง ยากที่จะตกไปอยู่ใต้อำนาจของกิเลสที่ไม่ให้มันสามารถทำหน้าที่ของจิตนั่นเอง ด้วย. ถ้าได้อย่างนี้ เรียกว่าระบบจิต หรือจิตตพฤษชาของเรา นี้ ถูกต้องเจริญออกงาม, เป็นต้นไม้ที่เจริญออกงาม ในส่วนที่เป็นระบบจิต. ทุกคนไปชำระสะสางของตนๆ ระบบจิตของตนๆ.

เดี๋ยวนี้มันยังอ่อนแอ, จิตของบุรุษนี้อ่อนแอ, มันอ่อนแอสำหรับจะตกไปเป็นทาสของกิเลส, ที่จะตกไปเป็นทาสของอารมณ์ของกิเลส, เป็นจิตที่ไม่มีความสามารถ เป็นจิตที่ไม่สามารถจะต่อต้านหรือทรงตัวอยู่อย่างปกติได้, เป็นจิตที่เปลี่ยนแปลงไปตามอำนาจของสิ่งแวดล้อม เพื่อกิเลสไปเสียหมด, ไม่เป็นสมาธิ เรียกว่าไม่เป็นจิตที่เข้มแข็ง ในลักษณะที่เรียกว่าสมาธิ, มันอ่อนไหว มันเลื่อนลอย มันฟุ้งซ่าน จนเป็นนิสัยที่จะเป็นอย่างนั้น.

บุรุษมีนิสัยทางจิตที่จะอ่อนแอ เลื่อนลอย ฟุ้งซ่าน แต่แล้วเจ้าของก็ได้สนใจ; เพราะที่จริงมันก็ไม่ได้มีเจ้าของ มันก็จิตนั่นเอง

เป็นเจ้าของ. เดี่ยวนี้จิตมันกำลังหลงไปอยู่ในกองทุกข์ จนกว่าจะถูก
ความทุกข์ย้ายเอาอย่างบอบช้ำ จิตจึงจะเข็ดหลาบ จึงจะสำนึกตัว
จึงจะกลับหลังหัน, เป็นจิตที่มาสสนใจในระบบที่มันตรงกันข้าม. นี่
ต้องใช้เวลาเท่าไร คิดดูเถอะ. คนคนหนึ่งเกิดมา **จะต้องจมอยู่ใน**
กองทุกข์นานสักเท่าไร จิตจึงจะเข็ดหลาบ กลับมาแสวงหาเรื่อง
ตรงกันข้าม. ตัวตนที่เป็นเจ้าของจิตหรือตัวตนของอะไรมันไม่มี, มัน
มีแต่จิตที่กำลังหลงไปในกองทุกข์ จนมันรู้สึกทุกข์แล้วมันเข็ดหลาบ
มันแน่ใจที่จะเดินทางใหม่ตรงกันข้าม ระบบจิตมีหลักอยู่อย่างนี้.

ใคร, จิตไหน. คำว่าใครก็คือว่าจิตดวงไหน มันจะฉลาดได้เร็ว
มันจะเข็ดหลาบได้เร็ว แล้วมันจะหมุนทิศทางได้เร็ว. **จิตนั้นแหละ**
ต้องช่วยตัวเอง; พุดแล้วมันก็ทำให้ท้อใจว่า ไม่มีใครมาช่วยเรา
นอกจากเราจะต้องช่วยตัวเอง คือ**จิตที่เข็ดหลาบต่อความทุกข์** เบื่อ
ต่อความทุกข์ ระอาต่อความทุกข์ เบื่อหน่ายในสิ่งที่เป็นทุกข์, มันก็
จะหมุนกลับไปหาทางที่ตรงกันข้าม, จะเกิดความถูกต้องในระบบแห่ง
จิตใจขึ้นมา.

เดี๋ยวนี้การฝึกจิตให้เป็นจิตที่ถูกต้อง มันก็ไม่ค่อยจะมี เพราะ
ว่าสอนกันไม่พอ, สอนกันไม่ถูกต้อง. การทำสมาธิชนิดถูกต้องยังไม่
เป็นที่รู้จัก; มีสมาธิละเมอๆ ตามแบบของอาจารย์ที่อยากจะอวด
สำหรับสอนตามแบบของลูกศิษย์ที่อยากจะทำสำหรับอวดคน.

อาจารย์ก็สอนเพื่ออวด, ลูกศิษย์ก็ทำเพื่ออวด, แล้วเมื่อไรมันจะตรงกับความต้องการเล่า, การสอนสมาธิมันยังตกอยู่ในสภาพอย่างนี้.

เลิกความคิดที่ว่าช่วงขณะ ไม่ถูกต้อง หรือไม่มีระบบนั้นกันเสียที, ปรารถนาดีแก่เพื่อนมนุษย์ทุกคน. ช่วยกันประพடுத்தกระทำให้มันถูกต้อง; ไม่ใช่ว่าสมาธิไปนั่งหลับหูหลับตา ทำอย่างนั้นเหมือนกับว่าเครื่องจักร แล้วก็เป็นสมาธิ. มันมีสมาธิแต่นั่งกันนิ่งๆ ไม่รู้เรื่องจิตที่ว่าเปลี่ยนแปลงอย่างไร จึงจะบริสุทธิ์ จึงจะเข้มแข็ง จึงจะว่องไวต่อหน้าที่การงานของจิต. สมาธิชนิดนี้ ไม่เป็นคุณภาพของจิตที่ถูกต้องหรือสมบูรณ์แบบ, และสิ่งที่เรียกว่า สมาธินั้น ต้องเอาไปใช้ประโยชน์ได้ในทุกกิจการ ทุกแขนงงานของมนุษย์.

พูดให้สั้นที่สุด ก็คือว่า ถ้าจิตของมนุษย์เป็นจิตที่ถูกต้องจริงแล้ว จิตนั้นจะใช้ประโยชน์ในหน้าที่การงานของมนุษย์ ได้อย่างครบถ้วนเหมือนกัน; เพราะฉะนั้นมนุษย์จะไม่มีปัญหา ในหน้าที่การงานของตน เพราะว่ามีเครื่องมือวิเศษศักดิ์สิทธิ์คือจิตที่สามารถทำอะไรได้ทุกอย่างในทางที่จะเป็นประโยชน์หรือดับทุกข์ได้.

นี่เรื่องจิต ระบบจิต หรือจิตตพฤษชา ต้นไม้คือจิต ต้นไม้ชีวิตคือจิต ชีวิตในส่วนจิต ต้องได้รับการอบรมที่ถูกต้องอย่างนี้, เราเรียกกันว่า จิตตสิกขา. ระบบฝึกจิตที่เรียกว่า จิตตสิกขา หรือสมาธิ-สิกขาก็ได้ คือการศึกษาเพื่ออบรมจิต ให้มีความเป็นจิตอย่างถูกต้องตามที่จิตมันควรจะมีหรือจะเป็น จะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่มนุษย์.

ระบบโพธิพฤษกษาต้องเริ่มต้นจาก เห็นโทษของความทุกข์.

เอ้า, ทีนี้จะดูระบบที่สาม ว่าโพธิพฤษกษา, ระบบโพธิ โพธิ แปลว่า *ความรู้, ความรู้คือปัญญา*. ระบบปัญญา ระบบญาณ ระบบวิชา แล้วแต่จะเรียก ชื่อมันมาก แต่ว่าความหมายมันเหมือนกันหมด คือรู้, เป็นเรื่องของ*ความรู้*. โพธิ แปลว่า *ความรู้*, จะเรียกชื่อ ว่า *ปัญญาก็ได้* จะเรียกว่า *ญาณะก็ได้* จะเรียกว่า *วิชาาก็ได้* นี่มันเป็นระบบเรื่องความรู้ ซึ่งมันมีได้ทั้งรู้ผิดและรู้ถูก ต่างก็มีเป็นระบบของมันเอง : ที่รู้ถูกก็มีอยู่ระบบหนึ่ง, ที่รู้ผิดก็มีอยู่ระบบหนึ่ง, ถ้ามันเข้าไปในระบบไหนแล้ว มันจะเป็นไปตามระบบนั้น.

เดี๋ยวนี้ *จิต* ของเรามันผิดมาตั้งแต่ออกมาจากท้องแม่ มันไม่มีความรู้มาตั้งแต่ออกมาจากท้องแม่ ก็มาต่อสู้กับความทุกข์ทรมานในการเวียนว่ายในวัฏสงสาร คือทนทรมานตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้, เรียกว่าวัฏสงสาร; เพราะซ้ำแล้วซ้ำอีก เพราะซ้ำแล้วซ้ำอีก เราจึงเรียกว่าวัฏสงสาร. ไม่ต้องพูดถึงต่อตายแล้ว ต่อตายแล้วกลับเกิดอีกนั้น มันยาวเกินไป มันมองไม่เห็นด้วย มันไม่เป็นสันติวิสุทธิโก, เอาแต่ที่มองเห็นได้เป็นสันติวิสุทธิโก คือ ตั้งแต่เกิดมาจนบัดนี้ มันวนอยู่, วนอยู่ในความทุกข์ ซ้ำๆ ซากๆ ก็มากน้อย แล้วนั่นคือวัฏสงสาร.

จิตมันถูกทรมานอยู่ในวิภวสงสาร ช้าแล้วช้าอีก, ช้าแล้วช้าอีก; แล้วมันก็เกิดความรู้ขึ้นมา หรือว่าความรู้มันเริ่มหันเหทิศทางว่าอย่างนั้นไม่ไหวแล้ว, ทนไม่ไหวแล้ว, จะหันเหมาในทิศทางที่ไม่ต้องเป็นอย่างนี้ คือไม่ต้องเป็นทุกข์อย่างนี้. ฉะนั้นจึงแสวงหาศึกษา สอดส่อง ค้นคว้า ไปในทางที่ตรงกันข้าม. ระบบโพธิ-พฤษชา ระบบปัญญา มันก็จะตั้งต้น, เพราะว่าได้ถูกกันเข้ากับความทุกข์.

การที่เราจะมีความรู้ การที่เราจะมีปัญญามีความรู้อย่างถูกต้องขึ้นมาได้อย่างไร ในพระบาลีมีกล่าวไว้ อย่างน้อยก็สองอย่าง : คือว่า มันได้ยินได้ฟังที่เขาพูด เขาบอก เขากล่าวเขาสอนกันนี้ มันก็เริ่มสนใจ; แต่ระบบนี้ไม่ดีเท่ากับระบบที่ว่า ถูกความทุกข์มันกัดเอา – กัดเอา – กัดเอา – เจ็บปวดรวดร้าว, แล้วมานึกได้ มามองเห็นเองนี่ดี, นี่ดี.

ความรู้ของคนเรา ที่เกิดมาจากการเผชิญกับความทุกข์ หรือปัญหา, แล้วเกิดขึ้นว่าจะต้องทำอะไร ในทางที่ตรงกันข้ามนี้, ความรู้ที่ดี – ดี ความรู้จะช่วยได้. ส่วนความรู้ที่ได้ยินได้ฟังมานั้นไม่ดีเท่า แต่ก็มิมีประโยชน์ตามสมควร. เมื่อได้ยินได้ฟังมามันก็ใคร่ครวญดูว่า มันจะเป็นไปได้ไหม; ถ้ามันพอจะเป็นไปได้ มันก็ลอง, พอลองมันก็พบว่า โอ้, ถูกต้องเป็นไปได้ ก็ทำต่อไปจนสำเร็จประโยชน์.

นี่คือความไม่ม่งมาย อาศัยหลักบาลี กาลามสูตร ไม่ม่งมาย; ไม่ใช่ว่าได้ยินใครบอกว่อย่างไร สอนว่อย่างไร แล้วก็เชื่ออย่างโง่เขลา. มันต้องฟังดูว่ที่เขบอกนั้นมันมีเหตุผลอยู่ไหม? นำลองไหม? หรือทีแรกก็เอาแต่เพียงลอง ยังไม่เชื่อ. พอลองแล้ว อ้าว, มันได้ผลแล้วจึงเชื่อ, แล้วก็ทำต่อไปมากขึ้นๆ แล้วก็ได้ผลถึงที่สุด.

ตัวอย่างคล้ายๆ กับว่ ทีแรกเขาเอายาเม็ดขาวๆ มาให้ชาวบ้านกิน คือยาฝรั่งเม็ดขาวๆ ชาวบ้านเคยกินแต่ยาเม็ดดำๆ เขียวๆ, ฝรั่งเขาเอายาเม็ดขาวๆ มาให้กิน เขาไม่ยอมกิน. แต่ถ้าว่คนที่เอามาให้ พูดจาดีมีเหตุผลนำลอง มันนำลอง, หรือว่มันไม่มีทางอื่นแล้วมันก็ลอง, มันก็ลอง. พอลองแล้ว โอ้, มันได้ผล ทีนี้มันก็ล้ากิน. ชาวบ้านนอกคอกนาเพิ่งจะยอมกินยาเม็ดขาวๆ กันเมื่อไม่กี่สิบปีมานี้ ก่อนหน้านั้นมันไม่กล้ากินดอก. ธรรมะก็เหมือนกันแหละ เมื่อเขามาบอกว่อย่างนี้ดับทุกข์ได้ ดับทุกข์ได้ก็ลองดูก่อนซิ. ลองคิดดูใคร่ครวญดู ปฏิบัติดู, ลองดู โอ้, มันดับทุกข์ได้ แล้วจึงทำให้มากขึ้นๆ แล้วก็ดับทุกข์ได้จริง. นี่คือพัฒนาระบบปัญญา ต้นไม้แห่งปัญญา เจริญออกงามใหญ่โตสมบูรณ์ได้ เพราะการกระทำอย่างนี้.

ถ้าเราจะเอาหลักในพระบาลี มันก็มีอยู่นะว่ที่จริงนะ คือ ท่านแบ่งขั้นตอนแห่งระบบปัญญาไว้ เป็นสองขั้น คือ :- ระบบที่เห็นตามที่เป็นจริง ของธรรมชาติของสิ่งเหล่านั้น ว่ อนิจจัง ทุกขัง

อนัตตา เป็นต้น, นี่เป็นญาณพวกต้น, พอญาณนี้สมบูรณ์แล้ว ก็เกิด ญาณพวกที่สอง คือว่าญาณที่จะถอยออก ถอยกลับ, คือ เมื่อเห็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นญาณสำหรับให้เบื่อหน่ายคลาย กำหนด แล้วมันก็จะเกิดญาณประเภทเบื่อหน่าย คลายกำหนด และ หลุดพ้น; ฉะนั้น ความเจ็บปวด หรือความเป็นทุกข์ที่เราได้รับมา เรื่อยๆ นี้ มันจะทำให้เกิดญาณ ที่ทำให้เห็นตามที่เป็นจริงว่าสิ่งนั้นๆ เป็นอย่างไร.

ญาณพวกนี้ก็มียุทธขั้นตอน มีหลายชื่อเอามาบรรยายก็ ป่วยการ มันมากมาย แล้วมันเป็นแต่ภาษาบาลี มันจำไม่ไหวดอก. บอกให้รู้แต่ว่า ญาณพวกแรกคือญาณที่ทำให้เกิดความรู้สึกตามที่เป็นจริง ว่าสิ่งเหล่านี้เป็นอย่างไร, คือไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา เป็นต้น, หรือจะสรุปแล้วว่า มันเป็นอย่างนั่นเอง. ถ้าญาณชนิดนี้เป็นต้นไม่ได้เจริญแล้ว มันแทงตลอดเห็นตลอดว่า สิ่งทั้งปวงเป็น อย่างนี้ แล้วมันก็จะเกิดภาคที่สอง, ส่วนที่สอง คือว่า นิพพิทา เบื่อหน่าย แล้วก็คลายกำหนด แล้วก็หลุดพ้น นี่ส่วนที่มันเป็นผล.

ดูให้ดีเถอะ ปัญญาของเรามันเดินมาอย่างนี้ทั้งนั้น ต้องเห็น โทษ เห็นความเลวทรามของความทุกข์นั้นก่อน หรือสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่ง ความทุกข์ ปัจจัยแห่งความทุกข์ อารมณฺ์แห่งความทุกข์, เราเห็นชัด ว่า มันเป็นปัจจัยแห่งความทุกข์ หรือเป็นตัวความทุกข์; นี่ก็เริ่มถอย เริ่มเปลี่ยนกระแส ไม่เอาของมัน, คือเบื่อหน่ายในสิ่งที่เคยหลงรัก หลง

พอใจ ยึดมั่นถือมั่นมาก่อน เบื่อหน่ายมันก็คลายๆ ความยึดถือ. เมื่อหมดความยึดถือก็หลุดพ้น เรียกว่านิพพิทา – เบื่อหน่าย, วิราคะ – คลายกำหนด, วิมุตติ – ก็หลุดพ้น. นี่ก็เป็นญาณอีกกลุ่มหนึ่ง มีอยู่สองกลุ่มใหญ่ๆ, หรือสองขั้นตอนใหญ่ๆ. สถิติปัญญาของมนุษย์เรานี้ มีอยู่สองขั้นตอนอย่างนี้ : รู้จักสิ่งเหล่านั้นตามที่เป็นจริง นี่ขั้นตอนหนึ่ง, แล้วก็เบื่อหน่าย คลายกำหนด หลุดพ้น ต่อสิ่งเหล่านั้น นี่ขั้นตอนหนึ่ง. ปัญญามีสองขั้นตอนอย่างนี้.

ระบบปัญญาเกิดได้ด้วยการพัฒนา.

ทีนี้ทำอะไร จึงจะเกิดปัญญานิดนี้? ก็บอกแล้วเมื่อตะกี้นี้ได้ฟังเขาวาก็ได้, มาคิดดู ปฏิบัติดู ก็ได้, หรือว่าไม่ต้องฟังใครว่าไม่ต้องได้ยินได้ฟังใครว่า มัน ถูกกันเข้ากับความทุกข์มากเกินไป จนมันว่าสู้ไม่ไหวไม่เอา คิดหาลู่ทางที่มัน ตรงกันข้าม. นี่เป็นเหตุให้เกิดพระพุทธรเจ้า หรือบุคคลที่เป็นพระพุทธรเจ้า ขึ้นมาได้ด้วยตนเอง, เมื่อยังไม่มีพระพุทธรเจ้า ก็เกิดปัจเจกพุทธรเจ้า หรือบุคคลประเภทเดียวกัน ขึ้นมาได้ ไม่ต้องมีใครมาสอนท่าน; แต่ว่าเหตุการณ์ในชีวิต ความทุกข์ในชีวิตมันสอนท่าน.

ทีนี้พวกเราเรียกว่าโชคตินะ ที่ว่าแม่จะโง่ไปสักหน่อย

ไม่เห็นได้เอง ก็มีพระธรรมคำสอนที่เขาสืบๆ มาให้, ให้เราได้เรียน ได้ฟัง ได้ค้นคว้า ได้สังเกต ได้ทดลอง แล้วก็ประพฤติปฏิบัติ ได้ผล ตามที่ต้องการ. ฉะนั้นเราอย่าให้เสียที่ได้มีโชคดียังอย่างนี้, โชคดี ที่มีผู้ที่นำมาสอน ให้ได้ยินได้ฟัง ตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งมัน ถูกทั้งนั้น แต่เราไม่ต้องรับเอาทันทีว่าถูก เดียวจะผิดหลักกาลามสูตร; แต่เราพิจารณาดูว่ามันมีเหตุผลไหม, มีเหตุผลสักเท่าไร, นำทดลอง ไหม; ถ้าเห็นว่ามันมีเหตุผล มันเข้ากับเหตุผลแสดงชัดอยู่ แล้วก็ ทดลอง ก็ได้ผล, ได้ผลมันก็รับเอาแล้ว ก็คือเชื่อ ปล่อยความเชื่อลงไป หมดเลย ในธรรมะนี้.

นี่ ระบบปัญญาของเรามันเกิดขึ้นมาได้ด้วยการพัฒนา หรือ ที่เรียกว่าโยคะ, โยคะ เว ชายเต ฐิริ มีพระบาลีว่า ปัญญาที่หนาแน่น เหมือนแผ่นดิน ฐิริ, ฐิริ ปัญญาที่หนาแน่นเหมือนแผ่นดิน ย่อมเกิด ได้จากโยคะ. โยคะคือการประกอบประพฤติ กระทำอย่างถูกต้อง ตามระบบ. โยคะนั้นเป็นระบบ; เมื่อประพฤติถูกต้องตามระบบ ปัญญาที่หนาแน่นเหมือนแผ่นดิน คือแ่งแผ่นดินตลอด คือแ่ง แผ่นดินตลอด มันก็เกิดขึ้น. อย่าถือเสียว่า เราไม่มีอุปนิสัย ไม่มีอะไร ไม่อาจจะสามารถสร้างปัญญาได้ แล้วก็เลิก, แล้วก็ไม่ทำ, ก็ปล่อยไป ตามบุญตามกรรม. นี่ก็ไม่ถูก เพราะว่าสิ่งที่เรียกว่า ปัญญา นี้ ก็เป็น สังขารชนิดหนึ่ง มีเหตุมีปัจจัย, แล้วก็ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย, ก็ สร้างสรรค์เหตุปัจจัยของปัญญา คือการประกอบ ประพฤติ กระทำ

อย่างมีระบบ, แล้วก็เกิดปัญญา แล้วก็หลุดพ้นได้.

ฉะนั้นเรื่องวิปัสสนา หรือปัญญานี้ ต้องสอนกันอย่างมีระบบ. อย่าสอนกันอย่างชั่วคราว คิดนึกชั่วคราว ก็พูดๆ ไปเท่านั้นเอง มันไม่ค่อยจะสำเร็จประโยชน์ แต่ก็คงจะดีกว่าไม่มี. ผู้ที่เห็นแจ้งธรรมะแล้ว แม้ว่าเขาจะพูดไปตามความคิดนึกชั่วคราว ก็ยังมีความหมายมาก, ยังมีความหมายมาก ก็ฟังก็ได้, แล้วเอามาใคร่ครวญให้ดี, มาทำให้เกิดเป็นระบบ ให้มีเหตุ มีผล มีต้น มีปลาย สมบูรณ์แล้ว มันก็เกิดปัญญาที่เพียงพอที่จะดับทุกข์ได้. การกระทำทั้งหมดนี้เรียกว่า ปัญญาศึกษา.

อันที่หนึ่งเรียกว่า ศีลสิกขา สำหรับ จัดการกับกาย, อันที่สองเรียกว่า จิตตสิกขา สำหรับจัดการกับจิต, อันที่สามเรียกว่า ปัญญา-ศึกษา สำหรับจัดการกับปัญญา. เมื่อทั้งสามระบบนี้ถูกต้องแล้ว เรื่องของบุคคลก็หมดแหละ เรื่องของคนคนหนึ่ง ปัจเจกชนคนหนึ่งๆ ก็หมด เพราะเขาหลุดพ้นได้.

ส่วนสังคม ต้องมีระบบเมตเตยยะ.

ทีนี้มันยังเหลือปัญหาอยู่ปัญหาหนึ่ง แม้ว่าดับทุกข์ของตัวเอง สิ้นเชิงแล้ว มันก็ยังมีปัญหาอยู่อีกปัญหาหนึ่งเหลืออยู่ คือปัญหาที่ว่า

เราจะอยู่กันในโลกนี้ได้อย่างไร? เราจะอยู่ด้วยการสังคมนับกับเพื่อนมนุษย์
ทั้งหลายในโลกนี้ได้อย่างไร? นี่ก็มีระบบหนึ่งขึ้นมาปัญหาบบหนึ่ง
ขึ้นมา ซึ่งเราจะต้องทำให้ถูกต้อง ประพฤติให้ถูกต้อง ซึ่งในที่นี้จะ
เรียกว่า ระบบเมตตา หรือ เมตตาเตยยพฤษชา, ต้นไม้แห่งปัจจัยของ
เมตตา, หมวดเมตตา ปัจจัยของเมตตา มีระบบเหมือนกับต้นพฤษชา
ที่เราจะต้องเพาะปลูกเลี้ยงดู บำรุงให้เติบโตงอกงามและสมบูรณ์จน
เป็นดอกเป็นผล.

เรียกเมตตาก็ได้ เรียกไมตรีก็ได้ เรียกกรุณาก็ได้ เรียก เมต-
เตยยะ นี้คิดว่าดี เพราะมันมีคำเรียกกันอยู่ว่า พระศรีอาริยมตไตรย
พระศรีอาริยมตไตรย พระพุทธเจ้าในอนาคต ศรีอาริยมตไตรย คือ
เมตตาเตยยะ, เมตตาเตยยะ แปลว่า เกื้อกูลแก่เมตตา, มีธรรมะเป็นเครื่อง
เกื้อกูลแก่เมตตามากพอ คนก็เลยเติมไปด้วยเมตตา คือ ความ
เป็นมิตร. ทุกคนเป็นมิตร ไม่มีศัตรู หมายความว่าไม่มีศัตรู ทุกคน
เป็นมิตรต่อกัน นั่นนะศาสนาพระศรีอาริยมตไตรย, ไม่มีศัตรูเหลืออยู่
แม้แต่คนเดียว อันธพาลไม่มีเหลือ อยู่แม้แต่คนเดียว ทุกคนเป็นมิตร.

ท่านอุปมาไว้ถึงกับว่า เหมือนกันหมด, ดีเหมือนกันหมด.
เขาดีต่อเราเหมือนกันหมด จนกระทั่งว่าเราออกจากบ้านไปใน
ท้องถนนแล้ว เราไม่รู้ว่าเป็นใคร เป็นใคร มันดีเหมือนกันหมด ไม่รู้ว่าเป็นใคร
เป็นใคร. ต่อเมื่อเรากลับมาที่บ้าน เราจึงจะรู้ว่า นี่ภรรยาของเรา

สามีของเรา ลูกของเรา เพื่อนของเรา อะไรจึงจะมารู้ว่า โอ้, นี่มันคน
ของเรา พอออกไปนอกถนนแล้ว มันเหมือนกันหมด จนไม่รู้ว่าใคร
เป็นใคร เป็นมิตรเหมือนกันหมด.

ศาสนานี้ท่านสอนไว้หรือกล่าวไว้ ให้เป็นที่จุดหมายปลายทาง
มันจะยิ่งไปกว่าความหลุดพ้นอีกก้าวหนึ่ง แต่ละคนๆ หลุดพ้นจาก
ความทุกข์ แล้วมันอยู่กับคนในโลกไม่ได้ คนในโลกมีอำนาจ มีอะไร
มันอยู่กันไม่ได้. ฉะนั้นต้องมีอีกระบบหนึ่ง ทำให้ทุกคนมันเป็นมิตร
กันเสียให้หมด ไม่มีศัตรูของใครเหลืออยู่แม้แต่คนเดียว. ระบบ
สุดท้ายที่ว่า ชีวิตนี้มันจะพัฒนาขึ้นไปถึง ครั้นถึงแล้ว มันก็หมดปัญหา
ของมนุษย์เราจริงๆ.

นี่ขอให้ทบทวนดูว่า มันมีถึง ๔ ระบบที่สำคัญๆ ศิล สมาธิ
ปัญญา สามระบบนั้นเพื่อความรอดส่วนบุคคล, แล้วระบบเมตตา
เพื่อความอยู่สงบสุขแห่งสังคมทุกคน, สังคมของทุกคน. ที่เรียกว่า
ทาน การทำทาน มันรวมอยู่ในระบบนี้; เดี่ยวบางคนจะสงสัยว่าเอา
ทานมายไปเก็บไว้เสียที่ไหนเล่า? มันก็มีอยู่ในระบบเมตตาเดี่ยวนะ
ความรักผู้อื่น นั่นแหละคือทาน. การทำทานก็ทำเพื่อไม่เห็นแก่ตัว
แล้วก็รักผู้อื่น; แต่ความหมายมันแคบ. เราเอาคำว่าเมตตาดีกว่า
มีความหมายกว้าง ความเป็นมิตรไม่มีศัตรู เรียกว่า เมตตา.

โลกนี้ควรจะมีระบบเมตตา คือความเป็นมิตร ไม่มีศัตรู

ขึ้นมาอีกชั้นหนึ่ง ความรอดของมนุษย์ทั้งปวงจึงจะสมบูรณ์. การหลุดพ้นเป็นพระอรหันต์นั้นมีเฉพาะคนที่ยังไม่สมบูรณ์, ต้องมีทั้งหมดทั้งโลกเลย มันมีความเมตตาต่อกัน แล้วมันก็สมบูรณ์ ไม่มีปัญหาเหลือ.

เอาละ, ขอให้จำไว้ว่า มันเป็นที่ถึง ๔ ชั้นตอน : ถูกต้องทางกาย, ถูกต้องทางจิต, ถูกต้องทางปัญญา, แล้วก็ถูกต้องทางสังคม คือเมตตา ใช้ได้. เป็นอันว่าเราพูดถึง ระบบทั้งหมดของธรรมะทั้งหมด, ระบบทั้งหมดของธรรมะทั้งหมด มันมีอยู่อย่างนี้. ขอให้เราศึกษาธรรมะกันอย่างมีระบบเถิด, อย่าเป็นกระท่อนกระแท่น พูดตามความคิดนึกชั่วขณะ ซึ่งมันลำบากมากที่จะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยแท้จริง.

ความถูกต้องของมนุษย์ ควรมีทั้ง ๔ ระบบพร้อมกันไป.

เอ้า, ทีนี้ข้อสุดท้าย ที่อยากจะพูดเสียเลย ก็คือว่า ให้ดูให้ดีว่าเราอาจจะทำพร้อมกันทั้ง ๔ ระบบ. คนหนึ่ง มนุษย์คนหนึ่งนี้ ขอให้มีการทำถูกต้องอย่างนี้พร้อมกันอยู่ทั้ง ๔ ระบบ ทุกวัน ๆ ๆ :

ทางกาย ก็ทำให้ถูกต้อง, ทางจิต ก็ทำให้ถูกต้อง, ทางปัญญา ก็ทำให้ถูกต้อง, ทางเมตตาต่อสังคมมนุษย์ ก็ทำให้ถูกต้อง อยู่ทุกวันๆ. เรามีศีล สมาธิ ปัญญา อยู่ทุกวัน ในทุกๆ ปริมาณของร่างกายนี้ ชีวิตเนื้อหนังร่างกายนี้ เอาว่าอาการ ๓๒ ก็ดูเถอะ; ที่นั่นแหละจะมีความถูกต้องอย่างแท้จริง อยู่ในเลือด ในเนื้อ ในผม ในขน ในหนัง ในกระดูก ในอะไรทุกส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นร่างกาย จิตก็ถูกต้อง ปัญญา ก็ถูกต้อง ประพฤติต่อผู้อื่นก็ถูกต้อง ฟันเป็น ๔ เกลียวพร้อมกันไป, ๔ เกลียวพร้อมกันไป, มีความถูกต้องอย่างนี้.

ไปแยกธาตุดูตัวเอง ว่ามีความถูกต้องในร่างกาย ในจิตใจ ในสติปัญญา และในการประพฤติต่อสังคม มันไม่ลึกลงซึ่งเกินสติปัญญา. อย่าเห็นว่าลึกลงซึ่งเกินสติปัญญาที่จะมองเห็นได้, มันละเอียดลึกลงหน่อย แต่ก็ไม่ลึกลงซึ่งเกินสติปัญญา. ขอให้เราดูในเลือด ในเนื้อ ในชีวิตของเรา นี้ มีความถูกต้องทางกาย, มีความถูกต้องทางจิต, มีความถูกต้องทางปัญญา มีความถูกต้องต่อธรรมชาติที่จะประพฤติต่อสังคมภายนอก, อย่าให้มีความผิดพลาดในเรื่องนี้ ทุกวันๆ. ดูให้ละเอียดลงไปถึงชีวิตด้านลึก ว่าทางกายก็ถูกต้อง ทางจิตก็ถูกต้อง ทางสติปัญญาก็ถูกต้อง ทางสังคมก็ถูกต้อง, นั่นแหละธรรมชาติที่มันเต็มระบบ มันครบตามระบบทุกๆ ระบบมันถูกต้อง.

นี่ อาตมาวันนี้ก็พูดถึงเรื่องชีวิต ระบบชีวิตชนิดสมบูรณ์แบบ

คือครบทุกระบบ และแต่ละระบบก็ครบในระบบ, ในระบบหนึ่งๆ ก็ครบและถูกต้อง, แล้วที่ระบบๆ ก็ได้มีขึ้นอย่างครบถูกต้อง. ในระบบร่างกายนี้ มันมีระบบย่อยลงไปก็ระบบ มันก็ถูกต้อง, ในระบบจิตมันมีย่อยออกไปก็ระบบก็ถูกต้อง ในระบบปัญญามันย่อยลงไปก็ระบบมันก็ถูกต้อง. รอดพ้นแล้ว พ้นทุกข์แล้ว ที่นี้ก็ต่อสังคมทั้งหลาย ก็ประพุดได้อย่างถูกต้อง. นี่ก็เป็นอันว่าหมดปัญหา.

นี่มองดูทีเดียวหมด ทั่วสากล สากลของธรรมชาติ *เกวล์ – สิ้นเชิง* ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า *เกวลปริปัญณํ ปริสุทฺถํ พรหมจรรย์ ปกาเสถ,* มันสิ้นเชิงคืออย่างนี้ไม่มีอะไรเหลืออยู่สำหรับที่จะเป็นปัญหา.

ขอให้เราพุทธบริษัททำให้ได้, ให้มันมีความถูกต้อง ที่มองเห็นอยู่ว่ามันมีความถูกต้อง ในทางกาย ทางจิต ทางสติปัญญา และทางสังคมภายนอก. ดูที่เนื้อที่ตัวในชีวิต. ดูเข้าไปในชีวิตที่เนื้อที่ตัว ว่าโอ้, มันมีความถูกต้องอยู่เป็น ๓ เกลียว ในภายในนี้เป็น ๓ เกลียว: ระบบกาย ระบบจิต ระบบสติปัญญา, แล้วข้างนอกอีกเกลียวหนึ่ง ก็พลอยเข้ามามีเป็นธรรมชาติอยู่ในภายในด้วย คือถูกต้องทางสังคม คือมีเมตตาเต็มเปี่ยมอยู่ในจิตตสันดาน.

เรื่องกาย เรื่องจิต เรื่องปัญญา เรื่องเมตตา ๔ เรื่องนี้เป็นพฤษชาแห่งชีวิต เป็นต้นไม้แห่งชีวิต, เป็นชีวิตในระบบที่จะต้องทำให้ครบถ้วน และเจริญงอกงามเหมือนต้นไม้ทั้งหลาย ที่มีความถูกต้อง

ทุกระบบแล้ว มันก็เป็นดงหนาทึบขึ้นมาอย่างนี้. เออละ, เป็นอันว่า
เรื่องที่จะพูด ก็มีอย่างนี้ มีรายละเอียดอย่างนี้.

.... ..

สรุปความว่า แต่ก่อนมา เราศึกษาระบบกันอย่างกระต่อน
กระแท่น ไม่สามารถจะมาชนกันเข้าเป็นระบบสมบูรณ์ได้ เดียวนี้
ถึงเวลาแล้ว ที่เราจะชนกันเข้าให้เป็นระบบที่สมบูรณ์ ให้เรามองเห็น
ชัดเจนง่ายๆ ว่า โอ้, มันสมบูรณ์เป็นระบบเหมือนต้นไม้ต้นหนึ่ง มัน
มีระบบสมบูรณ์มันจึงเจริญงอกงามเป็นดอก เป็นลูก. ถ้าว่าไม่เข้าใจ
ถูกต้องชัดเจน มันปฏิบัติไม่ได้, มันปฏิบัติไม่ได้ละ. เพราะฉะนั้นการ
ศึกษาที่กระต่อนกระแท่นไม่ครบระบบนั้น มันปฏิบัติไม่ได้ ที่เขาเรียก
กันในภาษาวិทยาศาสตร์ว่า *impractical* มันปฏิบัติไม่ได้, มันไม่
practical คืออาจจะปฏิบัติได้, มันเป็น *impractical* คือไม่อาจจะ
ปฏิบัติได้. ฉะนั้นเราจึงไม่อาจจะปฏิบัติได้ เพราะว่าเรามันไม่ทำให้
ชัดเจนแจ่มแจ้ง จับต้นชนปลายกันให้ถูกต้องจนเป็นระบบ. จึงว่า
ต่อไปนี่ ขอให้ทุกคนหลับตา มองเห็นความเป็นระบบแห่งธรรมชาติ
ของตนครบถ้วนบริบูรณ์; เหมือนต้นไม้ต้นหนึ่งๆ ต้นหนึ่งๆ, ต้นไม้
ทางกายก็ถูกต้องสมบูรณ์, ต้นไม้ทางจิตก็ถูกต้องสมบูรณ์, ต้นไม้

ทางปัญญา ก็ถูกต้องสมบูรณ์, ต้นไม้ทางเมตตาหรือสังคัมก็ถูกต้อง และสมบูรณ์.

ก่อนนี้เราไม่ได้สนใจ เราทำไปตามสบายๆ แล้วก็รู้ว่า ทำไปทำไมด้วยซ้ำไป ไม่มีปริทัศน์ คือการเห็นอย่างรอบด้าน, เราก็จับต้นชนปลายไม่ถูก ไม่ได้รับประโยชน์ของธรรมะ. แต่เราก็ว่าเรารู้ธรรมะอย่างยิ่ง, เรารู้ธรรมะอย่างยิ่ง จนถึงกับยกตนโอ้อวดเลย, แต่ก็ไม่ได้รับประโยชน์จากธรรมะ. มันโอ้อวดทำนองเขียดน้อย, เขียดตัวน้อยๆ อยู่ในรอยตีนควาย มันรู้สึกว่ามันอยู่ในมหาสมุทรอัน กว้างขวาง แล้วมันก็อวดดี, มันก็ร้องอวดดีไปตามประสาเขียดน้อย ในรอยตีนควาย คล้ายกับว่าเขาอยู่ในมหาสมุทร. นี่พวกที่รู้ธรรมะ อย่างไม่เป็นระบบมักจะเป็นอย่างนี้ ที่เขาพูดมันก็ถูกบ้างเหมือนกันแหละ. เขียดน้อยมันก็สามารถจะพูดคำที่เป็นประโยชน์ได้เหมือนกัน แต่มันไม่เพียงพอ.

ฉะนั้น เรายังทำให้มันเป็นความจริง ให้เห็นระบบทั้งหลาย ถูกต้องตามที่เป็นจริง เรื่องก็จบ, เรื่องก็จบ. นี้รู้จักตัวเอง รู้จักตัวเอง, เป็นผู้รู้จักตัวเอง ว่าคือจิตๆๆ นั่นแหละ มันทำตนเป็นตัวเอง, ทำตน เป็นเจ้าของเรื่อง ทำเป็นตัวกู ทำเป็นของกู, มันได้รับทุกข์เจียนตาย แล้วมันจึงค่อยกลับหลังหันว่า ไม่มีตัวกู ไม่เอาตัวกู เอาแต่ธรรมชาติ ของสิ่งทั้งหลาย ที่เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย. เรื่องจบเมื่อรู้ความไม่มี

ตัวกู, เข้าถึงความไม่มีตัวกู, ไม่มีตัวกูเป็นที่ตั้งแห่งความผิดพลาดหรือ
อะไรๆ, กิเลสเกิดไม่ได้ ไม่มีตัวกูให้เกิดกิเลส การบรรยายนี้ สรุปล
ความได้อย่างนี้.

บัดนี้ก็เป็นการสมควรแก่เวลาแล้ว อาตมาก็ขอยุติการบรรยาย
ไว้ เป็นโอกาสให้พระคุณเจ้าทั้งหลาย สวดบทพระธรรม ในรูปคณ-
สาชยาย ส่งเสริมกำลังจิตของท่านทั้งหลาย ให้กล้าหาญเชื่อมั่นในการ
ที่จะประพฤติธรรมะ ให้สูงๆ ยิ่งๆ ขึ้นไป ในบัดนี้.

ไม่มีปรีทัศน์ คือการเห็นอย่างรอบด้าน,
เราก็จับต้นชนปลายไม่ถูก ไม่ได้รับประโยชน์ของธรรมะ.

พวกเรานี้เรียกว่าโชคดีนะ ที่ว่าแม่จะโง่ไปสักหน่อย
ไม่เห็นได้เอง ก็มีพระธรรมคำสอนที่เขาสืบๆ มาให้,
ให้เราได้เรียน ได้ฟัง ได้ค้นคว้า ได้สังเกต ได้ทดลอง
แล้วก็ประพฤติปฏิบัติ ได้ผลตามที่ต้องการ.

เขียดตัวน้อยๆ อยู่ในรอยตีนควาย
มันรู้สึกว่ามันอยู่ในมหาสมุทรอันกว้างขวาง แล้วมันก็อวดดี,

...

นี่พวกที่รู้ธรรมชาติอย่างไม่เป็นระบบมักจะเป็นอย่างนี้
ที่เขาพูดมันก็ถูกบ้างเหมือนกันแหละ. เขียดน้อยมันก็สามารถ
จะพูดคำที่เป็นประโยชน์ได้เหมือนกัน แต่มันไม่เพียงพอ.

เรื่องกาย เรื่องจิต เรื่องปัญญา เรื่องเมตตา
๔ เรื่องนี้เป็นพฤษาแห่งชีวิต เป็นต้นไม้แห่งชีวิต,
เป็นชีวิตในระบบที่จะต้องทำให้ครบถ้วน
และเจริญงอกงามเหมือนต้นไม้ทั้งหลาย
ที่มีความถูกต้องทุกระบบแล้ว มันก็เป็นดงหนาที่บั้นมา

ขอให้เราศึกษาธรรมชาติกันอย่างมีระบบเถิด,
อย่าเป็นกระต่อนกระแต่น พุดตามความ
คิดนึกชั่วขณะ ซึ่งมันลำบากมากที่จะเอา
มาใช้ให้เป็นประโยชน์โดยแท้จริง.

ธรรมะใกล้มือ

